

**FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO
V OLOMOUCI
KATEDRA SLAVISTIKY**

**MOTIV SEBEVRAŽDY V ROMÁNU
F. M. DOSTOJEVSKÉHO
(BAKALÁŘSKÁ PRÁCE)**

VYPRACOVALA: ROMANA HORÁKOVÁ

VEDOUCÍ PRÁCE: DOC., PHDR. ZDENĚK PECHAL, CSC.

OLOMOUC 2012

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, 25. 6. 2012.

---

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc., PhDr. Zdeňku Pechalovi, CSc. za vedení mé bakalářské práce, za jeho cenné rady, inspiraci a trpělivost a také za čas, který mi během psaní práce věnoval.

---

podpis

„Kdo našel ztracený život, nalezeného si dovede ceniti. A jak váží si Dostojevský života lidského, každého bez rozdílu, s jakou láskou ukazuje, jakou cenu má každá duše. Ten vážný, ten hrozně vážný Dostojevský žije však rád a vesel: vážný je, ale není škarohlíd, má humor: možná, že se hlasitě nesměje, ale často se usmívá, usmívá se, i když slzy zalily mu zrak.“

(MASARYK, T. G. *Studie o F. M. Dostojevském: S rukopisnými poznámkami*, 1932)

Obsah

1 Úvod.....	6
2 Rodion Romanovič Raskolnikov	8
2.1 Sociální a situační okolnosti vraždy	8
2.2 Filozofická příčina vraždy – Raskolnikovova teorie o společnosti.....	14
3 Arkadij Ivanovič Svidrigajlov.....	19
4 Nastasja Filippovna Baraškovová.....	26
5 Alexej Nylič Kirillov	34
6 Závěr	39
7 Ruské resumé	44
8 Seznam použité literatury.....	50
9 Anotace	53

1 ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je vymezení motivů sebevraždy v románu Fjodora Michajloviče Dostojevského. S tímto motivem se v dílech Dostojevského setkáváme neobyčejně často a tato práce bude zaměřena na to, jakým způsobem je sebevražda v jeho románech vyjádřena z hlediska literárního, jakým způsobem je vyobrazena, jaké místo má motiv sebevraždy/vraždy v celkové kompozici románu (zda formální, zda je příčinou nějakého konfliktu a případně jakého), jaké ve spojení s tímto motivem můžeme odhalit syžetonosné konstrukce. Další otázkou jsou myšlenkové kontexty sebevraždy, co na sebe váže a jak to lze interpretovat.

Je nutné podotknout, že tato práce nehodlá být prací psychologickou, filozofickou, ani sociologickou, ale literární. Samozřejmě hodlám využít poznatků těchto věd, ale cíl této práce je jiný, a to (jak již bylo zmíněno) pohled na sebevraždu z hlediska literárního a také z hlediska estetického.

Předmětem rozboru motivu sebevraždy v díle F. M. Dostojevského jsou v mé práci tři jeho stěžejní romány: *Zločin a trest*, *Idiot*, a *Běsi*. V těchto románech je zmíněný motiv markantní a také nejlépe porovnatelný. Cílem této práce je právě odhalit čtenáři další aspekt Dostojevského tvorby, další úhel pohledu, z něhož se dá na dílo Dostojevského nazírat.

Chci dokázat, že motiv sebevraždy v podání Dostojevského a v kontextu jeho románů má nejen porovnání k psychologii a filozofii, ale je mnohovýznamový – lze poukázat na fakt, že nejde pouze o ukončení života, ale o děj, který se promítá do celé románové struktury. Existuje mnoho variant tohoto motivu v románu Dostojevského. Dostaneme se například k tomu, jaké to je spáchat sebevraždu a zůstat přitom naživu. I taková může být sebevražda u Dostojevského.

Dalším neopomenutelným problémem bude také to, jak silná je hranice mezi vraždou a sebevraždou. Opět, z nezajímavého pohledu se odpověď bude zdát snadná, avšak z pohledu rozboru tohoto problému u Dostojevského

například zjistíme, že tato hranice se dá velmi snadno překročit a někdy dokonce mizí.

Na problematiku hranice mezi vraždou a sebevraždou se váže další „podivný“ aspekt sebevraždy, a to zda se jedná o čin dobrovolný či nedobrovolný. Odpověď se také může zdát být nasnadě, ale úhel pohledu je u Dostojevského opět trošku jiný.

V naší práci se tedy zaměříme na následující problémy:

- Do jaké míry je tento motiv jiný než ostatní problémy díla.
- Další motivy, které jsou sebevraždou aktivovány a uváděny do kontextu.
- Do jaké míry se dá sebevražda oddělit od vraždy, prostupnost jejich vzájemných hranic.
- Typy sebevražd u Dostojevského.
- Jaké důvody pro sebevraždu postavy mají.
- Jaké místo má motiv sebevraždy/vraždy v celkové kompozici románu.

2 RODION ROMANVIČ RASKOLNIKOV

2.1 Sociální a situační okolnosti vraždy

První postavou z románů F. M. Dostojevského, jejímž osudem se v souvislosti s motivem sebevraždy budeme zabývat, je Rodion Romanovič Raskolnikov, hlavní hrdina románu *Zločin a trest* («Преступление и наказание»). Zmíněný motiv je v tomto díle velmi rozmanitý, sebevraždu zde vidíme z různých hledisek.

První důvod, který Raskolnikova vedl k vraždě lichvářky, je jeho sociální situace. R. Parolek hovoří o určité *deformaci vědomí* vlivem chudoby. Člověk si je vědom vlastní bídy a nicotnosti, což si vynucuje stud před lidmi.¹ Raskolnikov sám říká: «*Без самог нельзя детей учить*».² Chudoba je zde tedy považována za původce jeho strádání. Problematiky Rodionovy finanční situace si všímá také V. Kirpotin. Tvrdí, že Raskolnikov je nezávislý, svědomitý a nechce být nikomu nic dlužen, ale nachází se v takové situaci, s níž se není schopen vypořádat.³ Raskolnikova chudoba přímo dusí, bytná už mu dokonce nedává jíst. Pohrává si tedy s myšlenkou, zda má právo zabít člověka, který vysává chudé lidi, takové, kteří jsou v podobně nepříjemné situaci jako on.

Raskolnikov chce svou finanční situaci zlepšit vraždou staré lichvářky. Díky jejím penězům by dokončil studia a navíc by zbavil společnost „vši“. V. Kirpotin se však k jeho studiu vyjadřuje kriticky, není si jist, zda by mu úspěšné ukončení studia na univerzitě zaručilo rychlý a naprostý blahobyt, který tak nutně potřebuje nejen pro sebe, ale také k ochraně zdraví a cti jeho sestry.⁴ Je to výstižná analogie Raskolnikovova vnitřního rozporu, zda stařenu zabít. Ať to udělá nebo ne, nebude to mít celkem žádný užitečný efekt. Stařenu nakonec zabije i oloupi,

---

¹ Viz PAROLEK, R. *F. M. Dostojevskij*. Praha: Orbis, 1963, 179 s., s. 22.

² ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*. Москва: Издательство «Художественная литература», 1966, 517 s., s. 28.

³ Viz КИРПОТИН, В. Я. *Разочарование и крушение Родиона Раскольникова: Книга о романе Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание»*. Москва: Советский писатель, 1970, 448 s., s. 38.

⁴ Viz tamtéž, s. 33.

ale nečekaně se v jejím bytě objeví i její sestra a Raskolnikov bez předchozího úmyslu zabije i ji – nevinného člověka.

Další důvody, které Raskolnikova vedou k vraždě, můžeme nazvat situačními. Jsou to momenty, kdy se situace vyvíjí tak, že je do vraždy přímo nucen. Jedná se o jeho sestru Avdoťju Romanovnu Raskolnikovou. Ačkoliv to Duňa neměla v úmyslu, Rodion z jejího chování cítí určitý tlak, který ho nutí jednat. Dvakrát se pro něho obětovala, aby ho zachránila před bídou. O její první oběti pro něj, o ponižující službě v rodině Svidrigajlových na pozici guvernanky, Raskolnikov dopředu nevěděl, ale když zjistil pravdu o penězích, které mu matka se sestrou poslaly, velmi se rozzlobil.

Dunina druhá oběť, souhlas se sňatkem s Petrem Petrovičem Lužinem, je už Raskolnikovi dopředu známa a hodlá tomuto sňatku zabránit. Ví, že Duněčka by kvůli němu vydržela soužití s člověkem, kterého nemiluje, který je nevládný, chová se k ní úředně až povýšeně a také k ní nechová moc lásky. Vydržela by to tak, jako snesla službu u Svidrigajlových. Považuje to za svou osobní oběť pro bratra, dělá to bez nejmenšího zaváhání. Podle slov V. Kirpotina prodávala svůj klid, svobodu, svědomí, své tělo – bez váhání, bez řečí, bez jediné stížnosti. Chtěla bratrovi pomoci z neštěstí, proto v sobě potlačila své morální vnímání a byla ochotna vstoupit do tohoto sňatku jen kvůli němu.⁵ V Dunině chování vidíme její čistou duši a absolutní nesobeckost. Rodionovi nejvíce vadí fakt, že Lužin je stoupenec myšlenky, že nejvýhodnější jsou manželky, které jejich manželé zachránili před bídou.⁶ Budoucí sňatek Lužina a Duni je tedy postaven na penězích, Lužin si Duňu v podstatě kupuje, navíc za ponižujících podmínek a ona si je vědoma, že ji a její rodinu zachrání před bídou. Celá situace připomíná až prostituci. Sice ne v pravém slova smyslu, v podstatě je to *morální* prostituce, ale pokud by Duňa byla v jiném postavení, jistě by k sňatku s Lužinem souhlas nedala. Je to prostituce posvěcená manželským svazkem. Tato situace tedy nutí Raskolnikova jednat, hodlá zachránit čest své sestry. Navíc se rozhodl, že nechce,

---

⁵ Viz КИРПОТИН, В. Я. *Разочарование и крушение Родиона Раскольникова*, 1970, s. 39.

⁶ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 66.

aby kdokoliv byl odpovědný za jeho život. Chtěl si všechno zařídit sám, nechtěl už finančně vyčerpávat Duňu a matku.

V Dunině jednání už tedy vidíme první sebevraždu, kterou můžeme označit za sebevraždu nepřímou, duševní, ve smyslu oběti, obětování se pro někoho. Její postava sice není předmětem našeho rozboru, ale s tématem jednoznačně souvisí. Tím, že se Duňa obětuje pro bratra, zabíjí sama sebe. Nelze než souhlasit s názorem Kirpotina, který tvrdí, že navenek je vše slušné, solidní, ale ve skutečnosti je celá situace postavena na vraždě, která se morálně málo liší od fyzické vraždy.⁷ Zde tedy poprvé vidíme, že hranice mezi vraždou a sebevraždou nemusí být u Dostojevského výrazná. Když Duňa dává na prodej svou duši i své tělo, je to, jako by přišla o část sebe, zemřela v ní její morálnost, ostych, její zásady a čest.

Když jsme zmínili morální sebevraždu Duni, bylo by vhodné na tomto místě zmínit také *sebevraždu* Soni Marmeladové. Rodina Marmeladova není jen chudá, ocitla se už ve stavu bídy. Aby ji Soňa zachránila, začala se živit prostitucí. Morální sebevražda Soni je zde opět zřetelná, tak jako u Duni. Prodejem svého těla zabíjí sebe sama, svou duši, svou morálnost. Tuto zoufalou situaci mohla řešit skutečnou sebevraždou, ale v tom případě by se neměl kdo postarat o její mladší sourozence.

Další situační příčinou je náhodná shoda okolností. Raskolnikov vyslechne dva velmi důležité rozhovory. Jeden o tom, že sestra Aleny Ivanovny nebude doma, takže bude moci provést svůj čin a rozhovor studenta s důstojníkem v hospodě poté, co byl provést „zkoušku“ svého činu – ti dva se *náhodou* baví přesně o tom, co se mu honí v hlavě – o vraždě staré lichvářky a o výjimečnosti a obyčejnosti, ba dokonce zbytečnosti lidských životů.⁸ Z nějakého důvodu se ocitl u rozhovoru o stařeně zrovna v moment, kdy od ní přišel se zárodkem své myšlenky.⁹ V těchto situacích je něco osudového, vypadá to jako předurčení nebo

---

⁷ Viz КИРПОТИН, В. Я. *Разочарование и крушение Родиона Раскольникова*, 1970, s. 38.

⁸ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 86.

⁹ Viz tamtéž, s. 87.

pokyn, skoro jako by nebylo cesty zpět, cítíme, že vražda je nevyhnutelná. Ať Raskolnikov bude chtít nebo ne, tento čin spáchá.

Vraždu stařeny nakonec spáchal tak nějak až mimochodem, do poslední chvíle počítal s tím, že to jde zase jen zkusit, ale nakonec zabil, a ne jednoho člověka; zabil také Lizavetinu sestru, která se nečekaně u stařeny objevila. V románu čteme, že ještě před vraždou svému rozhodnutí a závěrům věřil čím dál tím méně, ale když se přiblížila hodina, kdy Lizaveta neměla být doma, odehrálo se všechno docela jinak, jaksi bezděčně, skoro neočekávaně.¹⁰ M. Bachtin podobné syžetové zlomy spojuje s tématem prahu, s chronotopem krize a životního zlomu. Podrobně se věnuje významu slov «вдруг», «как раз» a hře osudu ve struktuře románu.¹¹

Automatizmus jednání Rodiona Raskolniova lze průkazně doložit následujícími větami Dostojevského textu: *«Последний же день, (...), подействовал на него почти совсем механически: как будто его кто-то взял за руку и потянул за собой, неотразимо, слепо, с неестественною силой, без возражений. Точно он попал клочком одежды в колесо машины, и его начало в нее втягивать.»*¹² V moment vraždy Raskolnikov jedná, jako by byl pouze nástrojem, pouze tělem, které někdo jiný ovládá, vede jeho ruce. Všechno dělal úplně bez námahy, mechanicky, bezmyšlenkovitě. Jakoby vůbec nebylo potřeba jeho síly. Myšlenky mechaničnosti a automatizmu si všímá i N. Čirkov, navíc ji rozšiřuje o vysvětlení z hlediska psychologie. Podle něj Dostojevskij opakovaně a vytrvale zdůrazňuje dva momenty. Z jedné strany je to zoufalý vnitřní odpor hrdiny proti tomu, co on sám dělá, z druhé strany je to zmíněný automatizmus jednání. Tyto dva momenty jsou podle něj psychologicky neoddělitelné. Podstatně později po vraždě Raskolnikov sám přiznává, že zabít stařenu ho nevedly vlastní nohy.¹³

---

¹⁰ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 91.

¹¹ Viz БАХТИН, М. М. *Вопросы литературы и эстетики: Исследования разных лет*. Москва: «Художественная литература», 1975, 504 s., s. 242-247, 303, 397-398.

¹² ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 90.

¹³ Viz ЧИРКОВ, Н. М. *О стиле Достоевского: Проблематика, идеи, образы*. Москва: Издательство «Наука», 1967, 304 s., s. 92.

Zmíněné tajemno nebo automatizmus však nejsou přítomny jen v tomto díle. Velmi zřetelné jsou i v románu *Běsi*, který je také předmětem rozboru v mé práci. Již samotný název vypovídá o mnohém – po nedlouhém hledání ve slovníku zjistíme, že *бес* lze přeložit jako *běs*, ale také jako *démon*, *čert*, *d'as*, *d'ábel*. Jedná se o nějaké zlé démonické mytické stvoření či ducha ve slovanské mytologii. Vyjadřuje také hněv či zlost. Podle této lidové slovesnosti mohl běs vstupovat do lidí a ovládat je – „zběsilý“.¹⁴ Přesně takto vidíme Raskolnikova v moment vraždy stařeny – jeho mysl a činy ovládá nějaká vnější síla, která ho vnitřně oslepila.

Když Raskolnikov o svém zločinu mluví se Soňou, říká, že stařenu zabil d'ábel, a ne on sám.¹⁵ Je si vědom, že jednal jakoby mimo sebe a snaží se Soňu přesvědčit o tom, že ho tenkrát k vraždě ponoukal d'ábel. Tenkrát ho napadla i myšlenka na skutečnou sebevraždu, ale té nebyl schopen.

Do situační motivace musíme zařadit také prostředí, v němž Raskolnikov žije. Raskolnikov se uzavřel před společností jak psychicky, tak fyzicky. Bydlel v malé světničce, kde na něj doléhaly jeho myšlenky a strach, ale i tak se nehodlal z jejího vlivu vymanit. Měl tam klid, mohl přemýšlet a právě zde se zrodila jeho teorie, jejíž pravdivost si vraždou lichvářky chtěl ověřit. Motiv nedostatku místa se však neobjevuje jen v zobrazení Raskolnikovovy světničky. Prostupuje celý román. Upozorňuje na to M. Čirkov; podle něj celým románem prochází obrazy nedostatku místa, tlačenice, mačkanice. Lidé se podřizují jakémusi neurčitému nařízení, „lepší“ se, pokud možno, co nejbliže k sobě. Tlačí se a kolem sebe tvoří špínu.¹⁶ Tento problém se tedy netýká jen Rodionovy komůrky, ona sama je zmenšeninou situace celého Petrohradu.

O fenoménu Petrohradu ve spojení s postavami Dostojevského píše ve své knize F. Kautman. Podle něj je Petrohrad nepochybně město zvláštního druhu. Píše, že klima Petrohradu je tíživé a na zdraví jeho obyvatel působí zhoubně.

---

¹⁴ Viz Религия. Славянская мифология. Бесы. *Дом Солнца* [online]. [cit. 2012-06-18]. Dostupné z: <http://www.sunhome.ru/religion/15955>

¹⁵ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 401.

¹⁶ Viz ЧИРКОВ, Н. М. *О стиле Достоевского: Проблематика, идеи, образы*, 1967, s. 85.

Tvrdí, že neurotické postavy děl Dostojevského podobně jako sám Dostojevskij musely být polohou a klimatem Petrohradu silně deprimovány. Letní zaprášený, páchnoucí a dusný Petrohrad působí i na Raskolnikova depresivně.¹⁷ Dostojevskij přímo v románu popisuje atmosféru Petrohradu¹⁸, v níž jde Raskolnikov provést *zkoušku* vraždy – nese Aleně Ivanovně do zástavy stříbrné hodinky, aby prozkoumal podmínky zamýšlené vraždy.

Velmi obsáhle se fenoménu Petrohradu věnuje také např. V. Toporov.¹⁹

V této části jsme se tedy věnovali sociálním a situačním okolnostem, které Raskolnikova později vedou k rozhodnutí zabít starou lichvářku. Za sociální okolnosti je to hlavně chudoba, která ho nutí jednat, do situačních příčin jsme zařadili náhodnou shodu okolností, kdy jakoby náhodou vyslechne dva rozhovory, které ho svým obsahem k vraždě pobízejí. S tímto souvisí přítomnost fatálnosti, démonična (Raskolnikov tvrdí, že ho k vraždě ponoukal ďábel) a automatizace jeho jednání. Dalšími situačními okolnostmi jsou oběti jeho sestry Duni a podmínky, ve kterých Raskolnikov žije – Petrohrad jako celek s nedostatkem místa, tlačenicí a špínou a jeho komůrka, která je vlastně zmenšeninou petrohradské situace. Zmínili jsme také další postavy, u nichž je v závislosti na sociálních příčinách zřetelná morální sebevražda – Duňa Raskolnikova a Soňa Marmeladova.

V následující části se budeme zabývat filozofickými příčinami Raskolnikovova rozhodnutí.

---

¹⁷ Viz KAUTMAN, F. F. M. *Dostojevskij: Věčný problém člověka*. Praha: Academia, 2004, 256 s., s. 33-34.

¹⁸ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 32.

¹⁹ Viz Петербург и «Петербургский текст русской литературы». ТОПОРОВ, В. Н. *Мир. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического: Избранное*. Москва: Издательская группа «Прогресс» - «Культура», 624 s., s. 259-367.

2.2 Filozofická příčina vraždy – Raskolnikovova teorie o společnosti

G. M. Fridlenděr tvrdí, že jádro *Zločinu a trestu* tvoří psychologická historie zločinu a jeho morálních následků. Raskolnikov však podle něj není obyčejný zločinec. Vraždy lichvářky Aleny Ivanovny se dopouští kvůli jím vytvořené filozofické teorii, pod jejímž vlivem pohlíží na svůj zločin jako na prověření správnosti svých teoretických předpokladů a závěrů. Psychologická analýza stavu Raskolnikova před i po spáchání vraždy je v románu sloučena s analýzou jeho filozofické teorie.²⁰ Raskolnikov má tedy určité filozofické předpoklady a vraždou lichvářky si je chce potvrdit.

Rodion svou myšlenku formuloval v článku, v němž vysvětluje svůj pohled na společnost. Lidi rozděluje na tzv. «обыкновенные» a «необыкновенные».²¹ Tvrdí, že výjimečný člověk má sám pro sebe právo dovolit svému svědomí překročit některé překážky, a to výhradně jen v tom případě, jestliže tím je podmíněno uskutečnění jeho myšlenky, která někdy může být dobrodiním pro celé lidstvo.²² Sám sebe považuje za člena skupiny „výjimečných,“ skupiny „vlastních lidí“ a stařena podle něj náleží do skupiny „obyčejných, vši“. Tímto před vlastním svědomím ospravedlňuje svůj čin, zbavil společnost „vši“, která nadále nebude moct nikomu škodit, a navíc její smrt prospěje nejen Raskolnikovi, ale celé společnosti. Raskolnikov tvrdí: «Магометом иль Наполеоном я себя не считаю...».²³ Nicméně, v průběhu románu je nepravdivost tohoto tvrzení celkem zřejmá. Důkazem může být nejen pocit čtenáře, který sám cítí, že tohle Raskolnikovovo prohlášení není pravdivé, ale upozorňuje na něj i Fridlenděr svou poznámkou o tom, že Raskolnikov je pln vědomí své výjimečnosti.²⁴ Nakonec tuto myšlenku vyvrací i sám Raskolnikov, když se přiznává Soni.

---

²⁰ Viz ФРИДЛЕНДЕР, Г. М. *Реализм Достоевского*. Ленинград: Наука, 1964, 397 s., s. 140.

²¹ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 255.

²² Viz tamtéž, s. 256.

²³ Tamtéž, s. 262.

²⁴ Viz ФРИДЛЕНДЕР, Г. М. *Реализм Достоевского*, 1964, s. 140.

Raskolnikov má po vraždě lichvářky strach a stále v něm roste a sílí znechucení z toho, co spáchal.²⁵ Avšak tento počáteční stav Raskolnikova psychického rozpoložení můžeme považovat za nevýznamný oproti tomu, co pocítí později, co se s ním *stane*. Právě jeho pozdější psychický stav můžeme označit jako sebevraždu. Zabil stařenu, spáchal sice vraždu, ale zároveň zabil sám sebe. V románu to dokonce říká v momentě, kdy se jde ke svému činu přiznat Soně: «*Да ведь как убил-то? Разве так убивают? Разве так идут убивать, как я тогда шел! Я тебе когда-нибудь расскажу, как я шел... Разве я старушонку убил? Я себя убил, а не старушонку! Тут так-таки разом и ухлопал себя, навеки!*»²⁶ Raskolnikov po vraždě stařeny vnitřně tak moc trpí a má takový strach, že jeho stav opravdu můžeme přirovnat až k *sebevraždě*. V myšlenkách je oddaný pouze tomuto momentu, už není schopen myslet na nic jiného, má neustále pocit, že ho někdo pronásleduje, že všichni o jeho činu vědí, že ho chtějí zatknout. A právě tuto jeho vnitřní, nepřímou sebevraždu můžeme označit jako *trest*, zmíněný v názvu románu. Nicméně, N. Čirkov upozorňuje na to, že Raskolnikov nikdy neuzná, že jeho zločin byl něco špatného. Po vraždě stařeny stále zřetelně odlišuje své vědomí a jednání. Na jedné straně se nevzdává své myšlenky, své teorie, svých logických závěrů. Na druhé straně ho však něco mnohem silnějšího než vědomí a vůle, nějaký instinkt navádí k tomu, aby se ke svému činu přiznal.²⁷ Až do konce románu tvrdí, že se necítí vinen, zřejmě však i přes to v něm něco hlodá a nutí k přiznání a k tomu, aby se měl neustále na pozoru před lidmi. Snad je to svědomí nebo sounáležitost s přirozenou lidskou morálkou, pokora člověka před zázrakem života.

Király Gyula má ve svém článku poznámku k tomu, zda Raskolnikov měl právo na svůj čin nebo ne a také se vyslovuje k problematice toho, zda Rodionův experiment byl opravdu experimentem, nebo zda už to bylo samotné jednání,

---

²⁵ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 98-99.

²⁶ Tamtéž, s. 401.

²⁷ Viz ЧИРКОВ, Н. М. *О стиле Достоевского: Проблематика, идеи, образы*, 1967, s. 93.

čin.²⁸ Ať chceme nebo ne, čin to byl a byl podložený jistou fixní ideou. Je pravdou to, že Raskolnikov neexperimentoval pouze ve svých představách, ale jednal a vraždil. Jak jsme už psali, do poslední chvíle nevěděl, zda k vraždě dojde nebo ne. Na druhou stranu je tak celý zločin do poslední chvíle nejistý a jakoby na rozhraní mezi snem a skutečností.

Raskolnikov si tedy chtěl vraždou stařeny ověřit:

1) Svou filozofickou teorií dělení společnosti na výjimečné a obyčejné lidi a také to, do které z těchto skupin patří on.

2) Zda se odváží natáhnout ruku a vzít si moc, tedy zda je ubohý hmyz nebo má právo zabíjet.

3) Zajímá ho, jak by se rozhodl Napoleon – i když už jasně cítil, že on přece žádný Napoleon není.²⁹

Zjistil, že je stejná veš jako ostatní a právo zabíjet určitě nemá.

V epilogu románu, se dočítáme, že Raskolnikov se necítí vinen, myslí si, že se dopustil snad jen nějaké obyčejné chyby, jíž se mohl dopustit kdekdo. Cítil se vinen jediné v tom, že se doznal ke svému činu a že na něj neměl právo. Stále si stojí za svou teorií a dokonce polemizuje nad tím, co je vlastně zločin. Ale jeho svědomí je klidné.³⁰

Na závěr si shrneme, k čemu jsme celým rozborem dospěli. V románu *Zločin a trest* je motiv sebevraždy patrný u tří postav. Je to Rodion Romanovič Raskolnikov, jeho sestra Duňa a Soňa Marmeladova. Všichni tři páchají tzv. nepřímou sebevraždou, vnitřní, sebevraždou svého já. Zde bychom si měli zmínit i otce Marmeladova, který vinou svého trýznivého svědomí pije, čímž se v podstatě postupně zabíjí. Jeho život vinou alkoholu opravdu skončil, když opilý spadl pod koňská kopyta.

---

²⁸ Viz KIRÁLY, Gyula. *Интеллектуальная и психологическая ситуация человека XIX века: Шекспир, Достоевский, Толстой – проблемы трагедии и романа. Hungaro-Slavica*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1982, s. 129.

²⁹ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 401.

³⁰ Viz tamtéž, s. 511.

Na začátku jsme zmínili sociální a situační příčiny Raskolnikovova rozhodnutí zabít starou lichvářku. Jako sociální příčinu jsme označili chudobu a nedostatek, ve kterém Raskolnikov žije. Do situačních příčin jsme zařadili jeho sestru Duňu, která ho svým jednáním k vraždě neúmyslně nutí – svými oběťmi ho chce zachránit před chudobou, ale Rodion chce být za sebe zodpovědný sám. Další situační příčinou je shoda okolností – rozhovory, které Raskolnikov jakoby náhodou zaslechne. Rozhovor o tom, že sestra Aleny Ivanovny nebude doma, takže Raskolnikov bude moci provést svůj čin a také rozhovor studenta a důstojníka právě o tom, na co zrovna myslel, tedy o vraždě lichvářky a o dělení lidí na užitečné a neužitečné. Vidíme zde určité momenty, které ho k vraždě tlačí a ponoukají.

V další části jsme se zabývali Raskolnikovovou filozofickou teorií o dělení společnosti na obyčejné a výjimečné lidi. Chce si ji ověřit a s tím i to, do které skupiny patří on. Chce tedy zabít někoho, kdo tady podle něj „nemá co dělat.“ Přemýšlel, jak by se rozhodl Napoleon, jedná se tedy také o nějaký hrdinský motiv, chtěl se cítit silný, i když v tu chvíli věděl, že on žádný Napoleon není. Chce se odvážit, chce zjistit, zda dokáže natáhnout ruku a zabít, zda vůbec má právo zabíjet nebo zda je jen obyčejný hmyz.

Nakonec přichází na to, že právo vraždit nemá, že opravdu je jen „všič“. Vražda stařeny nakonec vyjde jako by naprázdno, v podstatě to byl z jeho strany zbytečný čin – nic tím nezískal, protože u ní vzal jen pár bezcenných věcí a navíc celou vraždou v podstatě *zabil* sám sebe; zde tedy dostáváme odpověď na otázku, do jaké míry se dá sebevražda v tomto románu oddělit od vraždy. Zjistili jsme, že hranice mezi sebevraždou a vraždou je zde tak tenká, že je nelze ostře oddělit. Raskolnikov se od momentu vraždy vnitřně užírá, má strach, nemyslí na nic jiného než na to, že všichni o jeho činu vědí, že ho chtějí zatknout a nakonec se sám udává. Raskolnikov zabije, ale v podstatě zabije sám sebe.

Motiv sebevraždy se netýká jen nějakého úseku, ale prochází celým dějem, dává impuls celému románu, na rozdíl od jiných motivů, které do románu vstupují pouze jednorázově. Z hlediska celkové kompozice si Raskolnikov do jedné pětiny

románu myslí, že někoho zabil, ale potom zjišťuje, že vlastně zabil sám sebe. Jinými slovy, první pětinu románu můžeme považovat za zločin, zbývající část - Raskolnikovovu psychickou trýzeň, která se ho od momentu vraždy lichvářky zmocnila (neboli vnitřní sebevraždu) – za trest.

Motivem sebevraždy, který je v tomto románu hlavní (je to tedy leitmotiv), jsou aktivovány a uváděny do kontextu i další motivy; například motiv vyšetřovatele, prostitutky, rodiny a jejího rozpadu (Marmeladov), motiv trestu za zločin – ať už je to tedy Raskolnikovova vnitřní sebevražda nebo odsouzení k nuceným pracím.

V tomto románu v podstatě není moc děje, všechno se *odehrává* v rovině psychické a stejně tak je to i s motivem sebevraždy. Musíme ho v díle *odhalit*, vyčíst z Raskolnikovových činů a mnohých rozsáhlých vnitřních monologů, kdy přemýšlí nad tím, co udělal a co ho čeká; z jeho snů a myšlenek, kdy se v něm bije dobro a zlo, otázka nad tím, co je morální a co ne, zda má právo rozhodovat nad osudem lidí nebo zda je jen člověkem z davu.

Umělecké prostředky, které Dostojevskij v románu *Zločin a trest* používá, rozpracoval Ja. O. Zundelovič. Hovoří o polopřímé řeči, kdy se autor jakoby ztělesní s hrdinou a hovoří jednohlasně. Dále zmiňuje vnitřní monology, opakování slov v textu, časté používání závorek, cizojazyčná slova (francouzština, němčina), dialogy, davové scény (Dostojevskij je konstruuje jako nerovný boj jedince s davem, pro Raskolnikova jsou tyto situace ještě napjatější a trýznivější, protože neustále probíhá boj i v něm samotném). Za důležitý bod syžetové konstrukce vyzdvihuje souvislost obrazů Svidrigajlova a Raskolnikova.³¹ Nesmíme také zapomenout na to, že Dostojevskij se stal tvůrcem polyfonního románu; podstatu polyfonie u Dostojevského vysvětluje M. Bachtin.³²

Náš závěr můžeme uzavřít tím, že do samého konce Raskolnikov svůj čin za *zločin* nepovažuje.

---

³¹ Viz ЗУНДЕЛОВИЧ, Я. О. *Романы Достоевского: Статьи*. Ташкент: Государственное издательство «Средняя и высшая школа» УзССР, 1963, 244s., s. 13-50.

³² Viz БАХТИН, М. *Достоевский умелец: к поэтике прозы*. Прага: Československý spisovatel, 1971, 372 s., s. 9-13.

3 ARKADIJ IVANOVIČ SVIDRIGAJLOV

Svidrigajlov, jak sám přiznává, je člověk zhýralý a zahálčivý.³³ Je nevěrný své ženě, znuděný, falešný hráč, bohém. Také se o něm proslýchá, že je vrah, možná několikanásobný, se sklonem k sexuální deviaci. Je podezříván z podivné smrti své ženy Marfy Petrovny, čeledína Filippa a 14leté hluchoněmé dívenky. Petr Petrovič Lužin uvádí ještě jednu vraždu, před jejíž důsledky ho zachránila právě sama Marfa Petrovna. Jednalo se o čin s příměsí bestiálnosti a fantastiky, za který mu hrozila Sibiř.³⁴ Ačkoliv je Svidrigajlov na začátku románu popisován jako sebevědomý člověk, na konci románu se zabíjí. Není to však sebevražda, kterou svým činem na sobě spáchal Raskolnikov, už je to faktické ukončení života. Svidrigajlov se přímo na petrohradské ulici zabíjí ránou z revolveru.

V postavě Svidrigajlova je tedy patrný určitý vývoj (od sebevědomí k sebevraždě). V románu má několik tváří – z jedné strany ho vidíme jako devianta až cynika, kdy ho baví být bezcharakterním, z druhé strany vidíme, že jeho cynismus a krutost jsou jen maska, přetvářka, že i on je jen člověk s lidskými city – je zamilovaný do Duni, Raskolnikovovy sestry.

N. Čirkov poukazuje na „mnohostrannost“ Svidrigajlovových pocitů – jeho všehoschopnost v dobrém i zlém, zároveň jeho lhostejnost ke všemu, úplná duševní prázdnota, beznadějný stesk, nuda, absolutní skepticismus a nihilismus. Tvrdí, že právě tato směs protikladů je příčinou jeho duševní zkrázy a zároveň ho po zmizení Duni z jeho života vedou k sebevraždě.³⁵

Kromě Dunina odmítnutí existují ještě další příčiny, které přispěly k jeho rozhodnutí zabít se. V první řadě je to vztah s jeho podivně zesnulou ženou Marfou Petrovnou. Ve společnosti kolují zvěsti, že její smrt způsobil právě

---

³³ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 286.

³⁴ Viz tamtéž, s. 292.

³⁵ ЧИРКОВ, Н. М. *О стиле Достоевского: Проблематика, идеи, образы*, 1967, s. 102.

Svidrigajlov. Ten to razantně odmítá. Chvíli si říká, zda k tomuto neštěstí nějakým způsobem nepřispěl, ale dospívá k závěru, že i to je zcela vyloučeno.³⁶

Marfa Petrovna se Svidrigajlovi zjevuje v podobě přízraku, což má určitě nějaký význam. Možná se ho tímto způsobem snaží potrestat nebo ho upozorňuje na to, že ho brzy čeká podobný osud, jako ji. Svidrigajlov to však přijímá zcela klidně. V románu čteme, že přízraky jsou podle něj útržky jiných světů, jejich začátek. Zdravý člověk je ryze pozemský, proto není schopen je vidět. Jakmile se však obvyklý pořádek ve zdravém organismu naruší, okamžitě se začne projevat kontakt s jiným světem. Je přesvědčen, že po smrti člověk přejde přímo do tohoto jiného světa.³⁷ Svidrigajlov se tedy považuje za nemocného, ale neví, co mu je. Věří v posmrtný život, v nějaký druhý svět a je s ním vlivem své neznámé choroby a prostřednictvím své zemřelé ženy už určitým způsobem spojen a tedy se zřejmě už dávno smířil s tím, že sebevražda je jen malý krůček k tomu dostat se do onoho světa „naplno“.

Na tomto místě bychom se mohli zamyslet nad otázkou, kterou si klade Raskolnikov na konci románu, kdy už je v káznici na Sibiři. Ptá se sám sebe, proč se tenkrát nezabil. Přemýšlí o tom, zda je touha žít opravdu tak silná a zda je opravdu tak těžké ji překonat. Říká si, zda ji přemohl Svidrigajlov, který se bál smrti.³⁸ Svidrigajlov možná už věděl, co ho čeká, proto ze smrti neměl strach. Jako by už žil tady i *tam* a sebevraždou se jen oprostil od reálného života, od světa, kde pro něj už nic a nikdo nebyl. Po ničem jiném netoužil, než po Duněčce, kterou však nemohl mít. Naopak Raskolnikovova touha po životě je příliš silná na to, aby na sebe vztáhl ruku, a navíc v posmrtný život nevěří. V sebevraždě tedy řešení svého problému nevidí.

F. Jevnin píše ve své stati, že hluboká a neopětovaná vášeň k Duně je jakoby trestem za všechny ohavnosti, které má Svidrigajlov na svědomí – právě proto, že Duňa jeho lásku neopětuje a tento milostný neúspěch ho nakonec

---

³⁶ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 278.

³⁷ Viz tamtéž, s. 284.

³⁸ Viz tamtéž, s. 512.

připravuje o chuť žít.³⁹ V. Kirpotin si navíc všímá toho, že poté, co se Svidrigajlov v Petrohradě tajně dozvěděl o Raskolnikovově zločinu, snažil se Duni zmocnit vydíráním.⁴⁰ Na schůzce s ní, o které nikdo neví a která je rozhodující pro další vývoj vztahu mezi nimi, jí nabízí záchranu jejího bratra za pomoci svých peněz a kontaktů, neustále jí vyznává lásku, o chvíli později se dokonce chová jako její otrok.⁴¹ Svidrigajlov v tuto chvíli bojuje o Duninu přízeň, je do ní zamilovaný, už to není žádný jeho rozmar. Na jejím slovu závisí jeho život. Podle N. Karaměnova má na této poslední schůzce s Duňou jednoduché úmysly – buď ji konečně okouzlit, nebo znásilnit.⁴²

Před námi je tedy scéna, kdy je Duňa se Svidrigajlovem sama v jednom pokoji, dveře jsou zamčené a ona nemá kam utéct. Svidrigajlov ji vydírá, přemlouvá a vyznává jí lásku. V jednu chvíli se situace opravdu blíží znásilnění, ale v tom Duňa řekne své rozhodné *ne* vytažením revolveru. Svidrigajlov je zaskočen, nedává však na sobě nic znát a s ledovým klidem jí připomene okamžik, kdy skoro řekla *ano*. Duňu však nezlomí ani tímto. Po Svidrigajlově prvním pohybu střílí, ale mine ho. Kulka ho jen škrábne na hlavě.⁴³ Když na něj chce vystřelit znovu, revolver selže. Pokud by byl správně nabitý, určitě by ho zabila. To byla pro Svidrigajlova poslední kapka. Už ví, že ho Duňa nemiluje, že její *ne* je definitivní, nepřesvědčil ženu, kterou miluje. Její odmítnutí respektuje a z pokoje ji pouští. Už však nevidí východisko ze života, nic pro něj nemá smysl.

V pronajatém pokoji restaurace Adrianopol, kam se uchýlil těsně před sebevraždou, patří jeho první myšlenka právě Duněčce, vybavuje se mu její výraz, než poprvé vystřelila.⁴⁴ Duňa je pro něj ztělesněním morality, chce ji mít po svém

---

³⁹ Viz ЕВНИН, Ф. И. Роман Преступление и наказание. АКАДЕМИЯ НАУК СССР. *Творчество Достоевского*. Н. Л. Степанов. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1959, s. 128-172, s. 146.

⁴⁰ Viz КИРПОТИН, В. Я. *Разочарование и крушение Родиона Раскольникова*, 1970, s. 236.

⁴¹ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 467-468.

⁴² Viz КАРАМЕНОВ, Н. Великие Матери и их сыновья-любовники в романе Федора Достоевского «Преступление и наказание». *Новый Берег*. 2006, č. 11. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/bereg/2006/11/ka22-pr.html>.

⁴³ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 468-469.

⁴⁴ Viz tamtéž, s. 478.

boku, doufal, že se díky ní změní, ona mu však nedala možnost. Je pro něj nedostupnou ženou.⁴⁵

Vztah Svidrigajlova k Duně v sobě skrývá podobnost se vztahem Rogožina k Nastasje Filippovně v Dostojevského románu *Idiot*.⁴⁶ Z jeho strany (tak jako u Rogožina) je to pobláznění, vášnivá láska, je pro ni ochoten obětovat cokoliv. Když ho Duňa obviní z vraždy Marfy Petrovny, skoro se jí přizná.⁴⁷

Svidrigajlov měl v malém zatuchlém pokoji Adrianopolu ještě další vidiny, další vzpomínky na svůj bohémský, nic nerespektující život, které všechny dohromady přispěly k jeho rozhodnutí. Ve vidině nebo snu, následujícím po vzpomínce na Duňu, je před ním krásný dům za letního dne, v němž uprostřed salonu plném květin stojí uprostřed stůl a na něm rakev. V ní leží teprve čtrnáctiletá dívka, s mokkými vlasy a Svidrigajlov ji zná. Sama si sáhla na život – utopila se.⁴⁸ Vzhledem k tomu, že si na onu dívenku vzpomene pár chvil před sebevraždou, je velmi pravděpodobné, že příčinou onoho rozbitého srdce a příkoří byl opravdu Svidrigajlov.

Když vyjde z pokoje na chodbu, čeká ho další vidina – nanejvýš pětiletá uplakaná třesoucí se holčička v mokrých šatičkách ucouraných jako hadr. Bere dívenku do náruče a odnáší ji do svého pokoje. Odstrojí jí mokré šatičky, uloží ji do postele a po chvíli ho opět dohání jeho prostopášné žití. Když se na ni podívá, zdá se mu, jakoby ruměncem na její tváři nebyl způsoben tím, jak se po prochladnutí zahřála. Překvapuje ho její docela nedětská tvář, tvář kurtizány.⁴⁹ Svidrigajlov je zmatený, nechápe, jak je možné, že pětiletá holčička vypadá takto. Možná je to trest za to, že se chtěl oženit s mladičkou dívkou. Potom se náhle probouzí a zjišťuje, že to byl sen a že problouznil celou noc.

F. Jevnin má za to, že vtíravé noční můry jsou hlasy Svidrigajlovova pozdě probuzeného svědomí – neodbytně mu připomínají jeho zločiny a on je tak ve

---

⁴⁵ Viz КИРПОТИН, В. Я. *Разочарование и крушение Родиона Раскольникова*, 1970, s. 237.

⁴⁶ Viz tamtéž, s. 238.

⁴⁷ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*, s. 469.

⁴⁸ Viz tamtéž, s. 479.

⁴⁹ Viz tamtéž, s. 480-481.

smutku a v zoufalství přinucen prohnat si kulku hlavou.⁵⁰ Stejného názoru je také T. Kasatkina – tvrdí, že jeho sny utvářejí srozumitelný příběh o stavu jeho duše, myslí i těla.⁵¹

Ted' už zbývá jen pár okamžiků do momentu, kdy Svidrigajlov zvedne revolver k pravému spánku a se slovy, že odjíždí do Ameriky, se přímo na ulici u vchodu do požární věže zastřelí.

V závěru rozboru si opět shrneme, k čemu jsme došli. Motiv sebevraždy se v románu *Zločin a trest* netýká jen Rodiona Raskolnikova, jeho sestry Duni a Soni Marmeladové, ale také Arkadije Ivanoviče Svidrigajlova. Jeho sebevražda je však jiná než sebevraždy zmíněných postav. Už to není Raskolnikovova obrazná nebo vnitřní sebevražda, je to *dokonalá* sebevražda, fyzická, faktické ukončení života. Příčinou jeho sebevraždy je zklamání ze života a bezvýchodnost. Nevidíme zde tedy žádné sociální důvody, tak jako u Raskolnikova. Svidrigajlovova materiální situace byla dobrá.

Jedná se také o určitý motiv milostný. I když žil nevázaný život plný podlostí, i on je jen obyčejný člověk a jako obyčejný člověk se zamiloval do Duni Raskolnikové. Chtěl s její pomocí žít lepší život, Duňa ho však odmítá. Poté, co jí vyjádřil své city, říká ona své rozhodné *ne* výstřelem z revolveru. Její rozhodný odpor mu otevřel oči, uvědomuje si, že Duňa ho nemiluje a tedy pro něj na tomto světě už nic není. Nemá pro co ani pro koho žít, myslí si, že už ho bez Duni nic dobrého nečeká – tento motiv tedy můžeme nazvat i existenciálním.

Jeho sebevraždu můžeme podle J. Viewegha označit tím, co nazývá *bilanční sebevraždou*. Takto označuje sebevraždu, kterou provede osoba – v podstatě

---

⁵⁰ Viz ЕВНИН, Ф. И. Роман Преступление и наказание. *Творчество Достоевского*, 1959, s. 146.

⁵¹ Viz КАСАТКИНА, Т. Воскрешение Лазаря: опыт экзегетического прочтения романа Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание». *Вопросы литературы*. Москва, 2003, č. 1. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/voplit/2003/1/kasatk-pr.html>.

normální – na základě rozumové úvahy, jako jistou bilanci dosavadního života a zvážení jeho kladných a záporných vyhlídek.⁵²

Svidrigajlovova sebevražda se příliš neslučuje s jeho strachem ze smrti, i v samotném románu je oproti začátku poměrně nečekaným vyústěním. Na druhou stranu, jeho odcizení od reálného světa je tak silné, že nakonec je pro něj sebevražda jediným řešením.

Jeho zločiny se mu krátce před sebevraždou vracejí v podobě vidin (zjevuje se mu zesnulá Marfa Petrovna) a snů (utopená dívenka, pětileté děvčátko později s nedětským výrazem v obličeji). Přesvědčují ho o tom, že spáchal mnoho zlého.

Ke kompoziční otázce motivu sebevraždy ve *Zločinu a trestu* jsme se vyjádřili v závěru předchozí části o Raskolnikovi (řekli jsme, že tento motiv prostupuje celé dílo), nicméně, Svidrigajlovova sebevražda na konci románu nás překvapuje – nevede k ní moc stop.

Poslední věc, kterou bychom v závěru mohli zmínit je malé srovnání Svidrigajlova s Raskolnikovem. Podle T. Kasatkiny Svidrigajlov vůbec není „dvojník“ Raskolnikova, za něhož je už dlouho považován. Tvrdí, že před námi jsou dva paralelní příběhy, u kterých se kryje velmi mnoho formálních momentů – a přesto jsou to naprosto protikladné příběhy.⁵³ Svidrigajlov je tedy paralela, ale jeho motivy se k Raskolnikovovu příběhu chovají komplementárně. Doplnují problém Raskolnikova o další problémy a dávají mu další myšlenkovou dimenzi. S. Davydov upozorňuje na to, že paralela mezi postavami může být shodná nebo protikladná.⁵⁴

Jako příklad protikladné paralely si můžeme uvést motiv trestu. Raskolnikov očekává nějaký oficiální trest, Svidrigajlov na trest za své chování nečeká, svou situaci řeší sám – sebevraždou. Oba jsou podřízeni své vášni, jsou

---

⁵² Viz VIEWEGH, J. *Sebevražda a literatura*. Brno: Psychologický ústav AVČR a Nakladatelství Tomáše Janečka, 1996, s. 22.

⁵³ Viz КАСАТКИНА, Т. Воскрешение Лазаря: опыт экзегетического прочтения романа Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание». *Вопросы литературы*, 2003, č. 1.

⁵⁴ Viz ДАВЫДОВ, С. С. Dostoevsky and Nabokov: The Morality of Structure in „Crime and Punishment“ and „Despair“. *Dostoevsky Studies* [online]. 1982, roč. 3, s. 158-170 [cit. 2012-06-25]. Dostupné z: <http://www.utoronto.ca/tsq/DS/03/157.shtml>, s. 163.

jejím otrokem (Raskolnikov je otrokem své teorie, Svidrigajlov chce být otrokem Duni), ale jen Svidrigajlov je schopen vzít svůj život do vlastních rukou a ukončit tohle podřízené a bezvýhodné postavení.

Dalším příkladem protikladné paralely může být motiv lásky. Raskolnikova láska k Soni zachraňuje, Svidrigajlovova láska k Duni je příčinou jeho sebevraždy. Láska zde získává právě onu druhou dimenzi, zachraňuje milovaného člověka. V neposlední řadě to může být uvědomění a neuvědomění si zločinu – Raskolnikov a Svidrigajlov se v tomto také liší.

Víme, že Raskolnikovovo jméno pochází ze slova «*раскол*», jehož význam je rozdělení, rozštěpení. Podle S. Davydova Svidrigajlov v románu představuje temnou půlku Raskolnikova a Soňa je jeho kladnou, dobrou polovinou. Poukazuje na to, že i celým románem už od samotného názvu prostupuje dualita. Za všechny alespoň pár příkladů: rozum a víra, racionálně a iracionálně, zákonnost a mravnost, lidskost a božství, vědomí a nevědomí.⁵⁵

Svidrigajlovovo místo v celkové kompozici románu je tedy doplnění osobnosti Raskolnikova o pro něj záporné rysy skutečnosti a také je jedním z impulsů, které ho přesvědčí přiznat se. Když Raskolnikov zjistil, že Svidrigajlov se zastřelil, uvědomuje si, že se mu tohle může také přihodit a raději se později přiznává.

---

⁵⁵ ДАВЫДОВ, С. С. Dostoevsky and Nabokov: The Morality of Structure in „Crime and Punishment“ and „Despair“. *Dostoevsky Studies*, 1982, roč. 3, s. 163.

4 NASTASJA FILIPPOVNA BARAŠKOVOVÁ

Další postavou Dostojevského, jejíž osud je spojen s motivem sebevraždy, je Nastasja Filippovna Baraškovová, hrdinka románu *Idiot*. Její příběh je úzce spojen s dalšími postavami v románu, hlavně s Afanasijem Ivanovičem Tockým, Parfenem Semjonovičem Rogožinem, knížetem Lvem Nikolajevičem Myškinem a Gavrilou Ivanovičem Ivolginem. Všichni tito muži jsou krásnou Nastasjou Filippovnou okouzleni.

N. Berďajev ve své knize píše, že v ruské lásce je cosi těžkého, trýznivého, až zruďného a u Dostojevského navíc bezvýhodně tragického, láska v jeho podání je v životě neuskutečnitelná a neproveditelná.⁵⁶ Tohle přesně vystihuje situaci Nastasji Filippovny a Rogožina. N. Berďajev mluví ještě o tom, že žena nemá v tvorbě Dostojevského samostatné místo, jeho antropologie je výlučně mužskou antropologií. Zajímá ho tedy osud Myškina a Rogožina, Nastasja Filippovna je pouze jakýmsi prostředím, v němž se tento osud odehrává.⁵⁷ Ačkoliv je příběh Nastasji Filippovny velmi silný, není to hlavní hrdinka jeho románu. *Idiot* je příběhem knížete Myškina. Pro náš motiv sebevraždy je Nastasja Filippovna naopak velmi důležitá.

Kníže Myškin se už ve vlaku na cestě do Ruska setkává s Parfenem Semjonovičem Rogožinem, který hraje v příběhu Nastasji Filippovny významnou roli. Právě od něj se o Nastasje Filippovně on i čtenář dozvídá, i o jeho vášnivé lásce k ní. Zjišťujeme, že Nastasja Filippovna žije s Tockým, který se chce oženit a neví, jak se jí zbavit.⁵⁸ Tockij kdysi financoval její výchovu a vzdělání, žila na venkově u jeho správce, ale především si z ní tehdy udělal milenku. Když se jednoho dne náhle dozvěděla o tom, že se Tockij chce oženit, přijela do Petrohradu s úmyslem svatbu překazit. Tockij ji ubytoval u sebe a kvůli špatnému svědomí ji začal zahrnovat luxusem. Tím si z ní opět udělal milenku a Nastasja

---

⁵⁶ Viz BERĎAJEV, N. A. *Dostojevského pojetí světa*. Praha: Oikoymenh, 2000, s. 72-73.

⁵⁷ Viz tamtéž, s. 72-74.

⁵⁸ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Идуот*. Москва: «Художественная литература», 1983, 608 s., s. 32.

Filippovna je od té doby ve společnosti špatně vnímána, je považována za prostitutku z vyšších kruhů, kterou si Tockij vydržuje.

Nastasja Filippovna se Tockému za své zneuctění hodlá pomstít a právě v této mstě vidíme její sebevraždu. V románu čteme, že Nastasja se úplně změnila, je jí jedno, kdy a s kým se Tockij ožení, ale že ona přijela tomuto sňatku zabránit, z hněvu a pouze proto, že se jí chce a tedy to tak musí být.⁵⁹ Po příjezdu do Petrohradu se mu chce vysmát, konečně se chce smát i ona, chce mu dokázat, že jím pohrdá, že na ni už nemá žádný vliv.

Nastasju tedy na jedné straně vidíme jako dívenku pod ochranou Tockého, na druhé straně jako jím poníženou a zneuctěnou ženu, které je jedno, co se stane. Z její strany je to určitá romantická vzpoura, právě tento její postoj můžeme v naší práci vnímat jako zmíněnou sebevraždu, morální sebevraždu před Tockým. Podle Tockého si Nastasja ničeho neváží a nejméně pak sebe, je schopna se neodvolatelně a nesmyslně zničit. Podstoupila by třeba Sibiř, káznici, jen proto, aby se mohla vysmát člověku, ke kterému cítila takový nelidský odpor.⁶⁰

Po dalších pěti letech v Petrohradě si je Tockij dobře vědom toho, že ho Nastasja má v hrsti. Tato situace je pro něj jako pro usedlého spořádaného a váženého muže v letech s vysokou společenskou pozicí a láskou ke svému klidu a pohodlí neúnosná. Svým postojem by ho mohla i společensky znemožnit. Hmotné výhody na ni vůbec neplatily, a ačkoliv ji Tockij zahrnuje luxusem, ona žije skromně, osaměle, čte, studuje. Motivy jejího odmítání už nejsou tak jasné jako kdysi. Tockij je přesvědčen, že její hrdost dostoupila už takové míry, že raději dá jednou najevo své pohrdání odmítnutím, než by se navždy zabezpečila a domohla se nedosažitelného společenského lesku.⁶¹

Podle V. Jermilova se Nastasja chce vzbouřit i proti celé společnosti, proti její falši a lži, přetvářce, proklaté ctihodnosti zakrývající podlost, bouří se proti

---

⁵⁹ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Идуом*, s. 59-60.

⁶⁰ Viz tamtéž, s. 61.

⁶¹ Viz tamtéž, s. 62.

penězům, proti celému tomu šerednému světu pavouků ve fracích a uniformách. Je to vzpoura uražené krásy, lidskosti, potupené ženskosti.⁶²

Řešením této situace je provdání Nastasji Filippovny. Tockij jí nabízí sňatek s Gavrilou Ardalionovičem Ivolginem výměnou za 75 000 rublů. Ten ji kdysi miloval, nyní by si ji vzal jen kvůli penězům. Nastasja překvapivě reaguje velmi mile, nabídku přijímá a dokonce vyjádří nesmělou obavu nad tím, zda ji Gaňova rodina přijme. Zkrátka, situace se pro Tockého vyvíjí velmi dobře.

Všechno se má rozhodnout na narozeninovém večíрку Nastasji Filippovny. Tockij, generál Jpančin a Gaňa s napětím očekávají, jak to dopadne. Situace se opět vyhrotí, když Nastasja v den svých narozenin (který je zároveň dnem večíрку) nečekaně přijde k Ivolginovým na návštěvu. Objeví se tam i pro Nastasju osudový Rogožin. Ten ji tam nečekal. Situace dospěje až k tomu, že Rogožin slíbí Nastasje Filippovně 100 000 rublů, pokud si ho vezme.⁶³

Na oslavě napětí graduje a opravdu tam vše vyvrcholí. Už teď si k událostem toho večera můžeme říci, že tato událost je pro Nastasju rozhodující, právě tam dojde k její morální sebevraždě. Je důležité říci, že na večírek se dostane i kníže Myškin, který v to vůbec nedoufal a sehraje tam důležitou roli.

Hosté na večíрку hrají hru, která spočívá v tom, že každý na sebe má bez lhaní prozradit, co nejspínavějšího kdy provedl. Obsáhle se problematice této hry věnuje V. Jermilov.⁶⁴ Pro nás je důležité vyprávění Tockého, který stejně jako Jpančin nepřizná svůj opravdový nejhorší skutek, i když všichni vědí, že je to záležitost s Nastasjou Filippovnou a čekají, o čem bude Tockij před Nastasjou vyprávět. Nastasja na sobě nedá nic znát, uvnitř ní však všechno vře pohrdáním, odporem, v hrdle cítí potupu. V jeho vyprávění cítí novou urážku, nové ponížení.

Nastasja potom náhle osloví knížete Myškina s tím, že generál Jpančin a Tockij ji chtějí provdat a ptá se ho, zda se má vdát nebo ne. Zachová se prý podle

---

⁶² Viz ЕРМИЛОВ, В. Ф. М. *Достоевский*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1956, 280 s., s. 194.

⁶³ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Идуот*, s. 126.

⁶⁴ Viz ЕРМИЛОВ, В. Ф. М. *Достоевский*, 1956, s. 189-193.

toho, co on řekne.⁶⁵ Pro Nastasju je to zábava, tímto se Tockému a generálu Jpančinovi vysmívá do očí, ráda se dívá na to, jak Tockij trpí – spoléhal na své peníze, které však na Nastasju už dávno neplatí. Kníže Nastasju miluje a ona to ví. Ne však vášnivou až smrtící láskou jako Rogožin, ale láskou čistou, vidí v ní ideál. B. Sokolov píše, že Myškin je čistý člověk, má andělskou povahu a nepodléhá temné síle chlípnosti. Ale i jeho láska je chorobná, rozdvojená, bezvýchodně tragická.⁶⁶ Víme, že kníže miluje i Jpančinovu dceru Aglaju.

Moment, kdy přichází Rogožin se svou „tlupou“ a přináší oněch slíbených sto tisíc a mlčky je pokládá na stůl před Nastasju Filippovnu, je začátkem její morální sebevraždy před společností, označuje se za Rogožinovu holku,⁶⁷ protože jí donesl víc peněz než Tockij s Jpančinem a také proto, že si myslí, že by měla odčinit své dřívější chování. Už se sama považuje za prostitutku, za níž ji společnost už dávno má.

Do konce scény u Nastasji Filippovny proběhne ještě jedna zápleтка, kdy je patrné, že Nastasja Filippovna už si sebe sama neváží. Křičí, že se buď spustí s Rogožinem, nebo půjde na ulici, kam patří. Tockému tady všechno nechá, protože jí stejně nic z toho nepatří.⁶⁸ Nastasja ještě vysloví pochybnost o tom, kdo by si ji tak vzal. Ostatní navrhnou knížete Myškina a ten nesměle souhlasí. Víme, že ji miluje svou čistou láskou, je pro něj ideálem. Nastasja si s touto myšlenkou opět chvíli pohrává, ale nakonec zase mění názor a hraje si ještě s Gaňou. Peníze od Rogožina hodí do krbu a chce, aby je Gaňa holýma rukama vytáhl. Zkouší ho tím, a když nereaguje, vytahuje peníze sama. Nakonec mu je věnuje a velkolepě odchází s Rogožinem.

Závěrečný rozhovor mezi Ivanem Petrovičem Pticyňem a Tockým je posledním rozhovorem první části románu a také nejdůležitějším pro náš motiv sebevraždy v souvislosti s Nastasjou Filippovnou. Pticyň Tockému vysvětluje, jak si počínají Japonci, když je někdo urazí. Uražený člověk přijde k tomu, kdo ho

---

⁶⁵ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Идиот*, s. 162.

⁶⁶ Viz СОКОЛОВ, Б. *Расшифрованный Достоевский*. Москва: «Экзимо», «Яуза», 2007, s. 116.

⁶⁷ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Идиот*, s. 169.

⁶⁸ Viz tamtéž, s. 170.

urazil a před jeho očima si rozpáře břicho a snad při tom pocítuje náramné uspokojení, jako by se mu doopravdy pomstil.⁶⁹ A přesně tohle podle něj udělala Nastasja Filippovna. Před očima všech, kteří ji urazili, se *zabila*.

Nastasja Filippovna tedy páchá před Tockým a před celou společností svou morální sebevraždu tak, jak se to děje v Japonsku, jak to uražený člověk dělá před tím, kdo ho urazil. Je to však s tím rozdílem, že sebevražda Nastasji Filippovny není fyzická, skutečná, ale opět je to typ sebevraždy nepřímé, přenesené. Svým gestem, kdy se vlastním přičiněním shodí až na samé morální dno, kdy za 100 000 rublů odchází s nejvykřičenějším kupcem, dává najevo to, že se už nehodlá přetvařovat. Byla Tockým uražena, zostuzena, tak se před jeho očima *zabije*. N. Čirkov ve své knize píše, že celý osud Nastasji Filippovny je postaven na obrovské touze po morální odvetě za ponížení.⁷⁰

V úvodu románu vidíme morální sebevraždu Nastasji Filippovny. Na konci románu její život také končí *smrtí*, už však skutečnou. Umírá Rogožinovou rukou. F. Kautman říká, že Rogožinův vztah k Nastasje je ovládán téměř patologickou vášní. Jako celá řada jiných postav Dostojevského je straníkem jediné ideje, v jeho případě však touto idejí je láska k Nastasje Filippovně. S fatální neúprosností spěje Rogožinova láska k jedinému logickému zakončení, k vraždě Nastasji Filippovny, a žádná síla na světě, ani téměř nelidské úsilí ideálně dobrého knížete Myškina jí nemůže zabránit.⁷¹ Víme, že kníže Myškin osud Nastasji Filippovny předpověděl, řekl Rogožinovi, že nebude schopen odlišit svou lásku od zloby a že ji zabije. Řekl také, že samotná Nastasja Filippovna už možná o Rogožinových úmyslech ví. Ten Myškinovu předtuchu potvrzuje – říká, že je přesvědčen o tom, že Nastasja Filippovna k němu utekla právě proto, že ví, že ji z jeho rukou čeká smrt.⁷² F. Kautman upozorňuje na to, že pološílený Rogožin velmi žárlí na knížete Myškina, ať už mu Myškin jakýmikoli argumenty dokazuje,

---

⁶⁹ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Идиот*, s. 181.

⁷⁰ Viz ЧИРКОВ, Н. М. *О стиле Достоевского: Проблематика, идеи, образы*, 1967, s. 125-126.

⁷¹ Viz KAUTMAN, F. F. M. *Dostojevskij*. Praha: Academia, 2004, 256 s., s. 115.

⁷² Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Идиот*, s. 209-215.

že jeho láska k Nastasje Filippovně je zcela jiného druhu než Rogožinova.⁷³ Kníže však Nastasju miluje lítostí, ne láskou.

Myškin i Rogožin tedy vědí, co se stane. Z jejich rozhovoru však vyplývá ještě jedna věc - to, že o tom nevědí jen oni, ale i samotná Nastasja Filippovna, která se tomu vůbec nesnaží zabránit, nýbrž jde přímo vstříc svému osudu, vstříc smrti. Opět, jako by to byla pomsta Tockému za to, že ji urazil. Nezabíjí se vlastní rukou jako uražení lidé v Japonsku, ani tak, jak provedla svou morální sebevraždu v úvodu románu velkolepým odchodem s Rogožinem, teď už k dokončení své *sebevraždy* využívá samotného Rogožina a jeho žárlivost. N. Čirkov na tento fakt také poukazuje. Hovoří o tom, že Nastasja ví, že Rogožin pro ni znamená smrt. I když si je tohoto vědoma, tak v den své svatby s Myškinem běží do Rogožinovy náruče.⁷⁴ Nechce zničit Myškina, tak zřejmě raději zničí sebe.

G. Fridlenděr je přesvědčen, že útekem od knížete Nastasja cynicky zašlapala své já do špíny jen proto, aby dokázala sobě i druhým, že dobro a spravedlivost neexistují, ani existovat nemohou a že všechno na světě je taková lež a ohavnost, jako její předchozí život ve světě Tockého a Jpančina.⁷⁵

Poslední moment, který v naší práci zmíníme, je samotná vražda Nastasji Filippovny. Můžeme ji chápat následujícím způsobem: Z jedné strany je to chladnokrevná vražda Rogožinovou rukou, faktické ukončení života Nastasji Filippovny. Z druhé strany ji můžeme chápat jako sebevraždu, protože Nastasja o ní dopředu věděla, nesnažila se jí vyhnout, šla bezhlavě vstříc svému osudu. Navíc s jakousi romantickou vzpourou, se snahou pomstít se Tockému, dát najevo, že se nehodlá usmívat a přetvařovat, chtěla ze sebe smýt špínu potupy, nálepku prostitutky z vyšších kruhů. Rogožin svůj čin spáchal především ze žárlivosti, F. Kautman však vyzdvihuje to, že její vražda byla posledním a vrcholným aktem Rogožinovy lásky. Ta ho podle něj téměř usmířila – jeho ideálem zřejmě bylo, aby mohl s mrtvolou zůstat zavřen ve svém pochmurném bytě a oddělen od celého

⁷³ Viz KAUTMAN, F. F. M. *Dostojevskij*, 2004, s. 115.

⁷⁴ Viz ЧИРКОВ, О *стиле Достоевского: Проблематика, идеи, образы*. 1967, s. 126.

⁷⁵ ФРИДЛЕНДЕР, Г. М. Роман «Идиот». АКАДЕМИЯ НАУК СССР. *Творчество Достоевского*. Н. Л. Степанов. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1959, s. 173-214, s. 185.

světa navěky.⁷⁶ Z Rogožinovy strany to byl určitý druh lásky a zároveň nenávisti. Zřejmě si chtěl uchovat obraz krásné a okouzující Nastasji Filippovny navěky a mít pocit, že je navždy jeho a už nikdo jiný ji nebude moci mít, jen on. Chtěl si uchovat pocit, který měl, když Nastasja utekla Myškinovi od oltáře, chtěl si uchovat pocit jejího zachránce a její důvěry. Nastasja Filippovna jeho zamilovanosti využila po svém. Ke své *sebevraždě*.

V závěru se znovu vrátíme k tomu, k čemu jsme tímto rozborem došli. Nastasja Filippovna Baraškovová je představitelkou poměrně specifické sebevraždy. Ačkoliv je to, podobně jako u Raskolnikova, sebevražda nepřímá, přece jen se od jeho sebevraždy liší zásadním způsobem – její nepřímá sebevražda na konci románu končí její skutečnou, fyzickou smrtí. Nejprve jsme však svědky její morální sebevraždy před Tockým a celou společností. Už se nechce přetvařovat, nechce, aby dál byla špiněna její pověst. Jako zostuzená a uražená žena odchází s Rogožinem, který jí nabídl 100 000 rublů za to, že si ho vezme za manžela. V románu je její jednání přirovnáno k jednání Japonců, kdy uražený člověk jde k tomu, kdo ho urazil, před jeho očima si rozpáře břicho a cítí přitom zadostiučinění, úlevu, jako by se mu doopravdy pomstil. To je sebevražda skutečná. V situaci Nastasji Filippovny je zmíněným rozpáráním břicha její odchod s Rogožinem. V jejím případě je to sebevražda nepřímá.

Nicméně, na konci románu Nastasja Filippovna skutečně umírá, zabíjí ji Rogožin. Její vraždu však můžeme opět vnímat jako sebevraždu, protože Nastasja ví, že ji Rogožin zabije a nesnaží se této situaci vyhnout. Naopak, jde jí hrdě vstříc, využívá Rogožinovu žárlivost ve svůj *prospěch*. Tento její postoj můžeme také označit za nepřímou sebevraždu, jinými slovy je to dobrovolná smrt, Nastasja byla odhodlaná a nic ji nezastavilo. V jejím případě nejde o rezignaci na život ani o vnitřní boj, Nastasje jde čistě o pomstu Tockému i celé společnosti a o očištění svého jména. Nemůžeme přesně říci, zda má strach ze smrti – jde jí hrdě vstříc, ale sama si sáhnout na vlastní život neodvážila.

---

⁷⁶ Viz KAUTMAN, F. F. M. *Dostojevskij*, 2004, s. 115.

Co se týká místa motivu sebevraždy v celkové kompozici tohoto románu, můžeme říct, že první část díla, která končí nepřímou sebevraždou Nastasji, je uzavřená, do poslední chvíle ještě mohla souhlasit s nabídkou Japončina, Tockého a Gani, ale odchází s Rogožinem. Od tohoto momentu až do konce románu postupně dochází k jejímu celkovému úpadku až do momentu její fyzické smrti. Motiv sebevraždy tedy opět prostupuje celým románem.

Další motivy, uvedené tímto motivem do kontextu jsou zahálčivý život vyšších společenských vrstev, motiv okázalosti, žárlivosti, pomsty, myšlenka, že s pomocí peněz lze dosáhnout všeho.

5 ALEXEJ NYLIČ KIRILLOV

Poslední postavou, kterou si v souvislosti s motivem sebevraždy v románech Dostojevského zmíníme, je Alexej Nylič Kirillov, postava z románu *Běsi*. Jeho sebevražda je naprosto odlišná od těch, o nichž jsme psali doposud, je to něco zcela jiného. Jeho sebevraždu můžeme chápat jako duchovní experiment, jeho čin je vysoce filozofický. R. Parolek Kirillova ve své knize přímo označuje pojmem „filosof-sebevrah“.⁷⁷

Jak jsme už napsali, sebevražda Kirillova je něco zcela odlišného. V románu je představen jako inženýr, který byl čtyři roky v cizině, aby se zdokonalil ve svém oboru, a nyní chce získat místo na stavbě železničního mostu. Kirillov je samotář, po celé ty čtyři roky se vyhýbal lidem a málo s nimi hovořil. Žije ve svém tmavém *podzemí*, nespí, přemýšlí a pije čaj. F. Kautman říká, že Kirillov se odpoutal nejen od lidského společenství, ale i od sebe sama. Nelze ho ani nazvat egoistou. Vyráží své myšlenky v telegraficky formulovaných, syntakticky nesprávných a neúplných větách ve špatné ruštině, ačkoli nikdy nemluvil jinak než rusky.⁷⁸ Špatná ruština a jednoduché vyjadřování jsou projevem jeho svobody, o které se za chvíli zmíníme podrobněji.

S Kirillovem se setkáváme už na prvních stránkách románu a ihned se seznamujeme s tím, nad čím přemýšlí – hledá příčiny, proč se lidé neopovažují sami se zabít. Svou myšlenku má i zodpovězenou. To, co podle něj lidi zdržuje od sebevraždy, jsou bolest a onen svět.⁷⁹ Cílem jeho teorie je svoboda, chce vysvětlit lidskou podstatu v souvislosti s tím, jak by člověk mohl přesáhnout sám sebe, oprostít se od bolesti, od strachu z bolesti a z onoho světa a dosáhnout svobody. Právě svobodu vidí jako cíl toho, proč by se více lidí mělo rozhodnout k sebevraždě. Kirillov říká, že všechna svoboda bude tenkrát, až bude docela jedno

---

⁷⁷ Viz PAROLEK, R. *F. M. Dostojevskij*. Praha: Orbis, 1963, s. 58.

⁷⁸ KAUTMAN, F. *F. M. Dostojevskij*, 2004, s. 183-184.

⁷⁹ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Бесы*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1957, 757 s., s. 122-123.

žít či nežít. To je podle něj cíl všeho.⁸⁰ Tohle je základ a nejdůležitější myšlenka jeho teorie, to, k čemu směřují všechny jeho úvahy.

Projev svobody navíc spojuje s Bohem. Tvrdí, že nemůže myslet na nic jiného, celý život stále na jedno. Celý život ho mučil Bůh.⁸¹ Před samotnou sebevraždou mluví s Verchovenským mimo jiné i o Bohu, zde už však svou teorii vysvětluje podrobněji. Podstata jeho teorie je tedy spojena s existencí Boha a se svobodnou vůlí. Říká, že je-li Bůh, je tedy všechna vůle jeho a on bez ní nemůže. Není-li však Boha, tak tedy je všechna vůle jeho (Kirillovova) a on je povinen svobodnou vůlí projevit. Říká, že má povinnost se zastřelit, protože nejdůležitější projev jeho svobodné vůle je vzít si sám život. Bez důvodu, jenom aby projevil svou svobodnou vůli – takový sebevrah je jen on jediný, ostatní mají jiné důvody. Kirillov je přesvědčen o tom, že Bůh neexistuje, protože se může rozhodnout, zda bude jednat sám za sebe nebo podle toho, co mu někdo jiný vnukne. Říká, že člověk nedělal nic jiného, než znovu a znovu vymýšlel Boha, aby mohl žít a nemusel se zabít; v tom je podle něj celá historie světa dodnes.⁸²

Kirillov se však nechce přetvařovat, chce projevit svou svobodnou vůli, nechce si vymýšlet Boha. Podle něj je Bůh přítomen v tom, kdo se odváží projevit svou svobodnou vůli. V románu čteme jeho myšlenku o tom, že komu bude zcela jedno žít či nežít, ten bude novým člověkem. Kdo přemůže bolest a strach, stane se sám bohem. A onen Bůh nebude. Každý, kdo chce úplnou svobodu, musí se odvážit zabít se, a kdo se odváží zabít se, je bohem.⁸³ Překonání bolesti a strachu ze smrti jsou tedy projevem absolutní svobody. Podle T. G. Masaryka se „Nový člověk“ nebude bát, bude hrdý a šťastný. Boha nebude, poněvadž Bůh není nic jiného než utrpení ze strachu před smrtí. To znamená, že člověk se stane Bohem, člověk, jehož myšlení a cítění se změní. Bohem se stane ten, kdo má odvahu sám sebe usmrtit, neboť sebevraždou osvědčuje absolutně svobodnou vůli, svou vůli.⁸⁴

---

⁸⁰ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Бесы*, s. 123.

⁸¹ Viz tamtéž, s. 125.

⁸² Viz tamtéž, s. 642.

⁸³ Viz tamtéž, s. 123-124.

⁸⁴ Viz MASARYK, T. G. *Rusko a Evropa III: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, s. 101.

Kirillov chce svou sebevraždou všem dokázat nepravdu o Bohu, cítí, že on je ten, kdo musí udělat tento krok jako první, chce, aby o této skutečnosti lidé věděli. Jak toho chce dosáhnout, jak chce lidem tento důkaz podat, když bude mrtev, to ve své teorii nevysvětluje. Tvrdí, že jeden, ten, který byl první, musí bezpodmínečně sám sebe zabít, jinak není, kdo by začal a dokázal. Proto se on sám docela jistě zabije, aby začal a dokázal. On je ještě jen Bohem proti své vůli a je nešťasten, protože má *povinnost* svou vůli projevit. Podle něj jsou všichni lidé nešťastní, protože všichni se bojí projevit svobodnou vůli.⁸⁵ Kirillovův výklad je hluboce filozofický. Jeho sebevražda zachází do úplné krajnosti, je to v podstatě experiment, snaha o dokázání něčeho, co však ve skutečnosti nebude schopen doložit. Může o tom pouze polemizovat, dokud je naživu, jakmile si svou teorii *ověří*, nikdo se nedozví, zda byla pravdivá nebo nepravdivá.

Kirillovova sebevražda je hluboce logická. Masaryk vysvětluje, že Kirillov rozlišuje sebevraždu s důvody od sebevraždy bez důvodů. Do kategorie první prý řadí sebevraždy s velkého zármutku, hněvu, také sebevraždy v duševní chorobě a vůbec všechny případy spáchané náhle, bez rozvahy. Všechny je můžeme převést na jedinou příčinu: na utrpení.⁸⁶ Masaryk tímto poukazuje na to, že Kirillovova sebevražda je čistá, bezdůvodná, v románu se i dočítáme, že Kirillov nechce, aby jeho sebevraždě byl přičten nějaký konkrétní důvod. Chce jen, aby byla považována za jeho vlastní rozhodnutí, za projev jeho svobodné vůle. I když jeho sebevraždou má být zamaskován zločin - vražda bývalého studenta Šatova, je mu to jedno. Tímto ještě zdůrazňuje to, jak moc se oprostil od aktuálního světa, od banálních problémů, od své lidskosti a jak hluboce je přesvědčen o své teorii. N. Berďajev velmi jasně vysvětluje myšlenku „člověkobožství“ na základě srovnání Kirillova s Kristem. Píše, že Kirillov se chce stát spasitelem člověka, darovat mu nesmrtelnost. Proto přináší svévolným činem sebe sama v oběť, zabíjí se. Kirillovova smrt však není smrtí na kříži, není to Golgota přinášející spásu. Ve všech ohledech je protikladná smrti Kristově. Kristus vyplnil vůli Otce. Kirillov

---

⁸⁵ Viz ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Бесы*, s. 643.

⁸⁶ Viz MASARYK, T. G. *Rusko a Evropa III*, 1996, s. 101.

naplňuje svou vůli, vyhláší právo na svévoli. Krista kříží „tento svět“, Kirillov se zabíjí sám. Kristus odkrývá věčný život v jiném světě, Kirillov chce potvrdit věčný život zde a nyní. Kirillovova cesta končí smrtí a nezná Vzkříšení. Na cestě člověko-boha triumfuje smrt. Jediným nesmrtelným člověko-bohem byl Bohočlověk.⁸⁷ Po tomto srovnání bychom mohli v Kirillovově teorii cítit až ironii. Svým experimentem se zabývá vážně, myslí si, že jako jedinec může ukázat lidstvu novou cestu, chce se rovnat s Bohem, který oslovil masy lidí. Kdo by se však pozastavoval nad nějakým *člověkem z podzemí*, který se sice zabývá sebevraždou v její hluboké podstatě, ale tyto jeho myšlenky jsou známé jen pár lidem, kteří navíc určitě nebudou jeho teorii nikde šířit nebo dokazovat, protože jeho sebevraždou využili k vlastnímu podlému užítku; i když s Kirillovovým vědomím.

Na závěr si Kirillovovu sebevraždou zhrneme. Je třeba říci, že sebevražda Kirillova se od sebevražd ostatních postav, kterými jsme se zabývali, naprosto liší. Je to projev hluboké individuality, bez jakéhokoliv Raskolnikovova vnitřního boje, výsměchu Nastasji Filippovny, rezignací na život Svidrigajlova. Ačkoliv je to duchovní experiment, je to sebevražda přímá, skutečná, Kirillov se zabíjí. Chce si něco ověřit, ale po své skutečné smrti nebude schopen cokoliv dokázat. Je to jeho čistá logika na filozofickém základě, chce pro lidstvo získat nesmrtelnost. Jakoukoliv pochybnost si dokáže objasnit. Je to jeho svobodná vůle, jeho nesmiřitelnost s nezbytností a zároveň nemožností existence Boha. Řešení tohoto rozporu hledá v sobě, v každém člověku, protože podle něj může každý být Bohem, pokud překoná strach z bolesti, z utrpení a z onoho světa; každý, kdo se vzdá své lásky k životu, kdo se odhodlá oprostít se od úzkosti a utrpení člověka na zemi. Sám může svou svobodnou vůli projevit, může tedy jednat sám za sebe a nemusí se spoléhat na vůli někoho jiného. Tím, že svou svobodnou vůli projeví, si dokáže, že sám je Bohem, protože myšlenku zabít se, mu nevnukl Bůh, ale přišel na ni on sám a sám sobě dovolí na sebe vztáhnout ruku. Vzít si sám život je

---

⁸⁷ BERĎAJEV, N. A. *Dostojevského pojetí světa*, 2000, s. 129-130.

nejvyšším projevem jeho svobodné vůle a tedy on sám je Bohem. V tom je podstata Kirillovovy sebevraždy.

6 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo najít a vymezit motiv sebevraždy v románech F. M. Dostojevského *Zločin a trest*, *Idiot* a *Běsi*.

První postavou, kterou jsme se zabývali, byl Rodion Romanovič Raskolnikov z románu *Zločin a trest*. Zabil starou lichvářku, pro jejíž vraždu měl několik důvodů. Za prvé si chce ověřit svou teorii o dělení lidí na obyčejné a výjimečné a to, do které skupiny patří on. Chce zabít někoho, kdo tady podle něj „nemá co dělat.“ Přemýšlel, jak by se rozhodl Napoleon, jedná se tedy o nějaký hrdinský motiv, chtěl se cítit silný, i když už v tu chvíli věděl, že on žádný Napoleon není. Za druhé potřebuje peníze, jedná se tedy o motiv sociální a za třetí už nechce, aby se pro něho obětovala jeho sestra. Chce být zodpovědný sám za sebe.

Nakonec přichází na to, že právo vraždit nemá, že opravdu je jen „vší“. Vražda stařeny nakonec vyjde jako by naprázdno, v podstatě to byl zbytečný čin – nic tím nezískal, protože u ní vzal jen pár bezcenných věcí a navíc celou vraždou v podstatě *zabil* sám sebe. Zjistili jsme, že hranice mezi sebevraždou a vraždou je zde tak tenká, že je nelze ostře oddělit. Raskolnikov se od momentu vraždy vnitřně užírá, má strach, nemyslí na nic jiného než na to, že všichni o jeho činu vědí, že ho chtějí zatknout, až se nakonec sám udává. Raskolnikov zabije, ale v podstatě zabije sám sebe. Jedná se o jeho nepřímou sebevraždu. Nicméně, své teorie se nevzdává a svůj čin za zločin nepovažuje.

Jako další byl předmětem naší analýzy Arkadij Ivanovič Svidrigajlov, také postava z románu *Zločin a trest*. Jeho sebevražda je jiná, než sebevražda Raskolnikova. Zde se už jedná o klasickou jednoznačnou sebevraždu, o faktické ukončení života. Svidrigajlov se zabije ránou z revolveru. Jeho sebevražda je poměrně nečekanou událostí, protože Svidrigajlova na začátku i v průběhu románu vidíme jako sebevědomého člověka. Mezi další jeho vlastnosti patří arogantnost, nevěra, bohémství a dokonce se o něm říká, že je pachatelem několika vražd a trpí sexuální deviací. Důvodem jeho sebevraždy je neopětovaná

láska Duni Raskolnikovové, bez ní už pro něj nic nemá smysl. S ní po svém boku chtěl žít lepší život. Ona ho však rozhodně odmítá s revolverem v ruce a jen šťastnou náhodou vystřelila mimo, čímž ušetřila Svidrigajlovův život. Svidrigajlovi se otevírají oči a zjišťuje, že pro něj na tomto světě už nic není, už nemá pro co žít. Jeho život se ocitl na prázdném bodě, proto raději volí odchod z tohoto světa. Řekli jsme si také, že Svidrigajlov je paralelou k Raskolnikovovi, doplňuje jeho příběh o další problémy a dává mu další myšlenkovou dimenzi.

Třetí postavou, jejímž osudem jsme se v souvislosti s motivem sebevraždy zabývali, je Nastasja Filippovna Baraškovová, postava z románu *Idiot*. U ní vidíme nejprve morální sebevraždu, nepřímou, na konci románu však skutečně umírá. Příčinou její morální sebevraždy je Tockij, kvůli němuž je považována za prostitutku z vyšších kruhů, protože si ji vydržoval jako milenkou. Tomuto chce Nastasja Filippovna učinit přítrž, už se nechce přetvařovat, chce se Tockému vysmát a tak před očima všech na svém narozeninovém večírku páchá svou morální sebevraždu – odchází s nejvykřičenějším kupcem Rogožinem za 100 000 rublů. Její čin je přirovnáván k tradici Japonců: když jsou někým uraženi, před jeho očima si rozpárou břicho a cítí přitom jako by zadostiučinění, pomstu. Uražená a zneuctěná Nastasja Filippovna se před očima všech zabíjí nepřímo, odchodem s Rogožinem.

Na konci románu Nastasja Filippovna umírá, zabíjí ji Rogožin. Ten Rogožin, který ji vášnivě miloval, ale nesnesitelně na ni žárlil. Ona věděla, že ji Rogožin zabije, i přesto s ním utekla. Z jejího pohledu můžeme její smrt považovat za sebevraždu, věděla totiž, že k její vraždě dojde, ale nijak se jí nesnažila zabránit, naopak, šla jí hrdě vstříc.

Posledním sebevrahem je Alexej Nylič Kirillov, postava z románu *Běsi*. Jeho sebevražda je opět velmi specifická. Kirillov je označován za *sebevraha-filozofa*. S cílem ověřit si myšlenku o existenci Boha se zabíjí. Nemůže se smířit s jeho nezbytností a zároveň nemožností jeho existence. Jeho motiv je však ještě složitější. Jeho hlavní ideou je svoboda a svobodná vůle. Tvrdí, že jestliže má člověk svobodnou vůli, je povinen ji projevit tím, že se zabije. Kdo je tohoto činu

schopen, je sám Bohem, protože se svobodně rozhodl nezávisle na něčí vůli. Podle něj se lidé málo zabíjejí, protože se bojí bolesti a onoho světa. Kdo překoná strach ze smrti a z bolesti a zabije se, je absolutně svobodný a je sám Bohem. Kirillov chce všem lidem tuto teorii dokázat, nezodpovězeným zůstává pouze to, jak to po své smrti doloží. Zabijí se a dokonce na sebe bere vraždu Šatova.

Nyní se dostáváme k odpovědi na otázky, které jsme si položili v úvodu práce.

Co se týká toho, do jaké míry je tento motiv jiný než ostatní problémy díla, můžeme říci, že motiv sebevraždy se liší v tom, že se netýká jen nějakého úseku, ale prochází celým dějem, dává impuls celému románu, na rozdíl od jiných motivů, které do románu vstupují pouze jednorázově. Ve *Zločinu a trestu* je to třeba moment, kdy Lužin podstrkuje Soni peníze, aby ji zničil – jedná se tedy o motiv diskreditace člověka. Nebo hrdinský motiv, kdy se Raskolnikov určitou dobu považuje za Napoleona. V *Idiotovi* jsou takovými jednorázovými motivy např. motiv návratu do rodné země a v *Běsech* např. moment, kdy Stavrogin kousne starého Osipoviče do ucha, narození dítěte, zastřelení Šatova.

S předchozí otázkou souvisí otázka na místo sebevraždy/vraždy v celkové kompozici románu. V každém z románů zřetelně vidíme, že tento motiv má i určitou vnitřní koncepci. Ve *Zločinu a trestu* si Raskolnikov asi do jedné pětiny románu myslí, že někoho zabil, ale potom zjišťuje, že vlastně zabil sám sebe – tohle je až do konce románu důležitější než to, že zabil člověka. Jinými slovy, první pětinu románu můžeme považovat za zločin, zbytek románu - Raskolnikovovu psychickou trýzeň, která se ho od momentu vraždy lichvářky zmocnila (neboli vnitřní sebevraždu) – za trest. Určitou strukturu má motiv sebevraždy i v románech *Idiot* a *Běsi*. První část *Idiota*, která končí morální sebevraždou Nastasji Filippovny, je uzavřená. Do té doby ještě mohla souhlasit s nabídkou Jevančina, Tockého a Gani, ale neudělala to. Potom až do konce románu vidíme její postupný úpadek, který končí její smrtí. *Běsi* se tomuto pravidlu nevyvíkají, a i když je děj trochu neuspořádaný, také zde lze linku motivu sebevraždy sledovat. Sebevrah Kirillov je od začátku románu rozhodnut,

že se zabije. Jeho sebevražda je zde spojena i s motivem vraždy, sledujeme, jak skupina pod vedením Verchovenského dospívá k rozhodnutí zabít Šatova a jehož vražda je potom na konci románu připsána Kirillovi.

Motivem sebevraždy jsou ve všech románech aktivovány a uváděny do kontextu další motivy. Ve *Zločinu a trestu* je to např. motiv vyšetřovatele, výslech, hra toho, který vyslýchá – kdyby Raskolnikov nezavraždil, nikdo by ho nepodezíral. S tím souvisí motiv Raskolnikovova vnitřního boje. Dále motivy prostituce, rodiny a jejího rozpadu (Marmeladov), chování Duni (chce se obětovat pro bratra). Aktivuje motiv Svidrigajlova – za dveřmi poslouchal rozhovor Soni a Raskolnikova a opět – kdyby Raskolnikov nezabil (nebo nezabil sám sebe), Svidrigajlov by se do děje nedostal. V románu *Idiot* je to např. zahálčivý život vyšších společenských vrstev, motiv okázalosti, žárlivosti, pomsty, myšlenka, že s pomocí peněz lze dosáhnout všeho. V románu *Běsi* např. myšlenka o existenci onoho světa, o existenci Boha, motiv svobody člověka a jeho vůle.

Zjistili jsme, že u Dostojevského se ne vždy dá sebevražda ostře odlišit od vraždy. Hranice mezi nimi je velmi tenká až prostupná. Někdy dokonce musíme jeden čin nazvat jak sebevraždou, tak vraždou. Ať už je to sebevražda Raskolnikova, kterou na sobě spáchal vraždou lichvářky, nebo smrt Nastasji Filippovny, kterou zabil Rogožin a Nastasja se mu v tom vůbec nesnažila zabránit, i když o jeho úmyslu věděla. Jedinou sebevraždou, u níž myšlenka o vraždě nepřipadá v úvahu, spáchal Svidrigajlov. Kirillovova sebevražda je také bez pochyb, ale mohli bychom uvažovat nad tím, zda ho do sebevraždy nedonutil Petr Verchovenskij, takže bychom jeho sebevraždu mohli částečně považovat i za vraždu.

U Dostojevského vidíme dva typy sebevražd – nepřímou a přímou. Nepřímo se zabíjí Raskolnikov vraždou lichvářky, Duňa a Soňa svými oběťmi pro blízké, otec Marmeladov svým alkoholismem a také Nastasja Filippovna. Ta na začátku románu páchá morální sebevraždu a na konci románu volí skutečnou dobrovolnou smrt rukou Rogožina. Přímou sebevraždu vidíme u Svidrigajlova a také u Kirillova, který ji považuje za filozofický experiment.

Jako poslední nám zbývá otázka na důvody, které postavy pro sebevraždu mají. Zjistili jsme, že důvody jsou nejrůznější. Neutěšená sociální situace, touha spoléhat se sám na sebe, ztracený smysl života – existenciální důvody, nešťastná láska, uražená hrdost, vzdor vůči společnosti, touha vymanit se z konvencí, filozofické důvody, rozpor s Bohem, oběť pro blízkého člověka.

Na úplný závěr bych chtěla dodat, že motiv sebevraždy není v těchto románech napsán přímo, je třeba vnímat nejen samotný text, ale i to, co se ukrývá za ním. Právě tohle je jádrem mistrovství Dostojevského, tento motiv předal pomocí psychoanalýzy, polyfonie, vnitřních dialogů postav, pomocí jejich myšlenek, snů.

Motiv sebevraždy není v ruské literatuře ojedinělým jevem, Dostojevskij není jediným autorem, který se jím zabýval. Tento motiv se často objevuje i v literatuře světové. Práce založená na analýze motivu sebevraždy v dílech dalších ruských nebo jiných světových autorů, by určitě byla zajímavá.

7 RUSKÉ RESUMÉ

Целью этой работы является анализ мотива самоубийства в романе Ф. М. Достоевского. Проанализировав романы *«Преступление и наказание»*, *«Идиот»*, *«Бесы»*, мы пришли к выводу, что понятие слова *самоубийство* в творчестве Достоевского многозначно. Это не только самоубийство как физическое окончание жизни.

Для достижения цели нам было необходимо получить ответы на следующие поставленные вопросы: какое место занимает мотив самоубийства/убийства в общей композиции романов; в какой мере этот мотив отличается от других тем в романах; какие другие темы можно заметить в произведениях в связи с мотивом самоубийства; каким образом можно самоубийство отделить от убийства; типы самоубийств у Достоевского; какие причины ведут героев к решению покончить с собой.

У каждого героя нужно, во-первых, исследовать его психологию, и, во-вторых, исследовать среду, в которой он находится. Ответы на эти два вопроса дают нам общий образ героя.

В первой части мы проанализировали образ Родиона Романовича Раскольникова, героя романа *«Преступление и наказание»*. Здесь можно говорить о самоубийстве косвенном, непрямом. Убивая ростовщицу, Раскольников прежде всего убивает самого себя, свою совесть. В анализе Раскольникова мы выделили три основные причины, по которым он это убийство совершил:

Во-первых, это социальная причина – Раскольников остался без денег.

Во-вторых, это т. н. ситуационные причины, случайное стечение обстоятельств – Раскольников слышит разговоры об убийстве старухи, о полезности её смерти, что соответствует его философской теории. В понятие «ситуационные причины» можно включить также среду, в которой живёт Раскольников, к ней можно отнести не только его маленькую комнатку, но и всю давящую атмосферу Петербурга. Образы недостатка места, толкучки,

давки проходят через весь роман. Образ «конуры» Раскольникова является миниатюрой целого Петербурга.

В-третьих, причиной также явилась его философская теория о делении общества на обыкновенных и исключительных людей. Он хотел подтвердить данную теорию и узнать, к какой группе принадлежит он. Он предполагает, что он относится к исключительным людям. После убийства ростовщицы он узнает, что он не Наполеон, а только человек толпы, несмотря на это, свой поступок он не считает преступлением и от своей теории не отказывается. В этом произведении не происходит большого количества событий, мы все понимаем из длинных внутренних монологов Раскольникова, когда он размышляет о своем поступке перед его совершением и после него. Поведение Раскольникова является доказательством того, что у Достоевского граница между самоубийством и убийством очень тонкая и слабая.

Во второй части мы исследовали образ Аркадия Ивановича Свидригайлова, который также является героем романа *«Преступление и наказание»*. Его самоубийство совсем не такое, как самоубийство Раскольникова. Свидригайлов действительно покончил с собой, он застрелился. Его поступок совсем неожидан, потому что в начале романа этот герой представлен самоуверенным, высокомерным, он ведет богемную жизнь, скучает, о нем ходят слухи, что он совершил несколько убийств и страдает сексуальным отклонением. Он убивает себя потому, что Дуня Раскольникова его не любит, без нее все теряет смысл, ведь с ней он мечтал о лучшей жизни, она бы помогла ему стать лучше. Однако, она от него отказывается и угрожает ему револьвером, при этом не приходится сомневаться, что если бы она попала в него, то убила бы. Свидригайлов осознал, что в этом мире для него уже ничего нет, у него нет смысла жить. Оказавшись в тупике, он покончил с собой. Причины его самоубийства мы можем назвать экзистенциальными.

Таким образом, можно сделать вывод, что мотив самоубийства в романе *«Преступление и наказание»* касается не только какого-то отрезка романа, а проходит через весь роман. Также можно заметить, что этот мотив активизирует другие мотивы – например мотив следователя, допроса, игра следователя – если бы Раскольников не убил, никто бы его не допрашивал. Далее это мотивы проституции, семьи и ее распада (Мармеладов), жертвование собой для блага близких людей. Мотив самоубийства также активизирует мотив Свидригайлова – под дверью он подслушал разговор Сони с Раскольниковым, и опять можно отметить, если бы Раскольников не убил, Свидригайлов не появился бы в сюжете. Не в последнюю очередь, это мотив наказания за преступление – как в случае с косвенным убийством Раскольникова или его приговором к принудительным работам. Также можно сделать вывод о том, что Свидригайлов не двойник Раскольникова, как принято считать. Мы видим две параллельные истории.

В третьей части мы проанализировали образ героини романа *«Идиот»* Настасьи Филипповны Барашковой. В начале романа она совершает моральное самоубийство и в конце умирает, но не от своей руки, а от руки Рогожина. Причиной ее морального самоубийства является Тоцкий, из-за которого ее считают проституткой высшего общества, потому что он сделал ее своей любовницей. Настасья Филипповна хочет это знакомство прекратить, она хочет высмеять Тоцкого, и поэтому на своём празднике по случаю дня рождения совершает моральное самоубийство на глазах у всех – она уходит с простым торговцем Рогожиным, который ей предложил больше денег – 100 000 рублей. Её поступок сравнивается с действием японцев, у которых существует традиция, что если их обидают, они распарывают себе живот на глазах у того, кто их обидел и при этом они словно чувствуют удовлетворение, что отомстили. Однако, обиженная и обесчещенная Настасья Филипповна убивает себя на глазах у всех в переносном смысле, когда уходит с Рогожиным.

В конце романа Настасья Филипповна умирает, ее убивает Рогожин. Тот Рогожин, который ее страстно любил, но очень ревновал. Настасья Филипповна знала, что он ее убьёт, но все-таки убежала с ним. С её точки зрения, мы можем её смерть опять считать самоубийством, потому что она знала, что это случится, но никак этому не воспрепятствовала, наоборот, она шла навстречу своей судьбе с высоко поднятой головой.

Что касается места мотива самоубийства в общей композиции романа «Идиот», то можно отметить, что первая часть романа представляется как закрытая – Настасья Филипповна *кончает* с собой на глазах у всего общества, когда уходит с Рогожиным. До того времени она ещё могла соглашаться с предложением Тоцкого, Епанчина и Гани, но она взбунтовалась и упрямо сделала всё по-своему. Она хотела сказать *нет* обществу, в котором люди думают, что всё можно купить за деньги. В остальных трёх частях романа мы видим постепенный спад, оканчивающийся смертью героини.

Также в этом романе мотив самоубийства активизирует другие мотивы. Это например мотивы гордости, денег, ревности, мотив чистой любви, мотив сумасшедших, отказа от жизни, убийства.

В четвертой части нашей работы мы рассматривали образ героя романа «Бесы» Алексея Нылича Кириллова. Здесь опять можно сделать вывод, что его самоубийство является необычным. Этого героя можно назвать *самоубийцей-философом*, потому что он убивает себя с целью проверить идею о существовании бога. Он не может смириться с необходимостью и одновременно с невозможностью существования бога. Решение этого спора он ищет в себе, в каждом человеке, так как, по его мнению, каждый человек может быть богом, если он преодолеет страх боли, страдания и потустороннего мира; каждый, кто откажется от любви к жизни, кто отважится избавиться от тревоги и страдания человека на земле.

Его главная идея – свобода и свободная воля. Он утверждает, что если у человека есть свободная воля, он должен доказать это тем, что убьёт себя.

Тот, кто готов на этот поступок, является богом, потому что он свободно решился на это независимо от кого-либо. По его мнению, люди редко кончают с собой, потому что они боятся боли и того света, но тот, кто преодолевает эти страхи и убьёт себя, тот абсолютно свободен и сам является богом. Кириллов хочет всем доказать эту теорию, но неясным остается то, каким образом он это сделает после своей смерти. Он убивает себя и даже принимает на себя убийство Шатова – это доказательство того, что он полностью освободился от человеческих, земных проблем. Его самоубийство является проявлением его глубокой индивидуальности, свободы, это его волеизъявление. Это его чистая логика на философском основании.

Мотив самоубийства в романе *«Бесы»* также активизирует другие мотивы – веру в бога, жизнь после смерти, убийство. Что касается места мотива самоубийства в общей композиции романа, то также здесь мы его можем наблюдать в течение всего романа. Это касается прежде всего Кириллова – через весь роман мы можем наблюдать его философские взгляды до конца романа, когда он застрелится. В этом романе ещё один самоубийца, Николай Всеволодович Ставрогин, который повесился.

Следовательно, у каждого героя мы видим самоубийство в своем собственном аспекте.

В конце нужно сказать, что в большинстве случаев мотив самоубийства изображён в этих романах опосредованно, нужно воспринимать не только текст произведения, а также то, что скрывается «за ним». Именно это является проявлением мастерства Достоевского, он передал этот мотив читателю с помощью психоанализа, мыслей и снов героев и их внутренних монологов, которые часто превращаются во внутренний диалог, как будто в одном человеке существовали две личности. В романах Достоевского нужно искать этот мотив. В его произведениях не происходит много событий, цель писателя – показать размышления героев.

Мотив самоубийства в русской литературе – нередкое явление. Достоевский не является единственным автором, который его описывал, этот мотив часто встречается также в мировой литературе. Работа, основанная на анализе мотива самоубийства в произведениях других русских и зарубежных писателей, была бы, несомненно, интересна.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura

- ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Бесы*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1957, 757 s.
- ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Идиот*. Москва: Художественная литература, 1983, 608 s.
- ДОСТОЕВСКИЙ, Ф. М. *Преступление и наказание*. Москва: Художественная литература, 1966, 517 s.

Sekundární literatura

- BACHTIN, M. M. *Dostojevskij umělec: k poetice prózy*. Praha: Československý spisovatel, 1971, 372 s.
- BERĎAJEV, N. A. *Dostojevského pojetí světa*. Praha: Oikoymenh, 2000, 147 s.
- KAUTMAN, F. F. M. *Dostojevskij: Věčný problém člověka*. Praha: Academia, 2004, 256 s.
- MASARYK, T. G. *Rusko a Evropa III: Studie o duchovních proudech v Rusku*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1996, 456 s.
- MASARYK, T. G. *Studie o F. M. Dostojevském: S rukopisnými poznámkami*. Uspořádal Jiří Horák. Praha: Orbis, 1932, 84 s.
- PAROLEK, R. F. M. *Dostojevskij*. Praha: Orbis, 1963, 179 s.
- VIEWEGH, J. *Sebevražda a literatura*. Brno: Psychologický ústav AVČR a Nakladatelství Tomáše Janečka, 1996, 285 s.
- БАХТИН, М. М. *Вопросы литературы и эстетики: Исследования разных лет*. Москва: «Художественная литература», 1975, 504 s.
- ДАВЫДОВ, С. С. Dostoevsky and Nabokov: The Morality of Structure in „Crime and Punishment“ and „Despair“. *Dostoevsky Studies* [online]. 1982, roč. 3, s. 158-170 [cit. 2012-06-25]. Dostupné z: <http://www.utoronto.ca/tsq/DS/03/157.shtml>.

- ЕВНИН, Ф. И. Роман «Преступление и наказание». АКАДЕМИЯ НАУК СССР. *Творчество Достоевского*. Н. Л. Степанов. Москва: Издательство Академии наук СССР, 1959, с. 128-172.
- ЕРМИЛОВ, В. Ф. М. *Достоевский*. Москва: Государственное издательство художественной литературы, 1956, 280 с.
- ЗУНДЕЛОВИЧ, Я. О. *Романы Достоевского: Статьи*. Ташкент: Государственное издательство «Средняя и высшая школа» УзССР, 1963, 244 с.
- КАРАМЕНОВ, Н. Великие Матери и их сыновья-любовники в романе Федора Достоевского «Преступление и наказание». *Новый Берег*. Вальбю (Дания) 2006, ѓ. 11. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/bereg/2006/11/ka22-pr.html>.
- КАСАТКИНА, Т. Воскрешение Лазаря: опыт экзегетического прочтения романа Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание». *Вопросы литературы*. Москва, 2003, ѓ. 1. Dostupné z: <http://magazines.russ.ru/voplit/2003/1/kasatk-pr.html>.
- KIRÁLY, Gyula. *Интеллектуальная и психологическая ситуация человека XIX века: Шекспир, Достоевский, Толстой – проблемы трагедии и романа. Hungaro-Slavica*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1982, s. 125-174.
- КИРПОТИН, В. Я. *Разочарование и крушение Родиона Раскольникова: Книга о романе Ф. М. Достоевского «Преступление и наказание»*. Москва: Советский писатель, 1970, 448 с.
- СОКОЛОВ, Б. *Расшифрованный Достоевский*. Москва: «Экзимо», «Яуза», 2007, 512 с.
- ТОПОРОВ, В. Н. *Мир. Ритуал. Символ. Образ.: Исследования в области мифопоэтического: Избранное*. Москва: Издательская группа "Прогресс" - "Культура", 1995, 624 с.
- ФРИДЛЕНДЕР, Г. М. *Реализм Достоевского*. Ленинград: Наука, 1964, 397 с.

ФРИДЛЕНДЕР, Г. М. Роман «Идиот». АКАДЕМИЯ НАУК СССР.
Творчество Достоевского. Н. Л. Степанов. Москва: Издательство
Академии наук СССР, 1959, 544 с., с. 173-214.

ЧИРКОВ, Н. М. *О стиле Достоевского: Проблематика, идеи, образы*.
Москва: Издательство «Наука», 1967, 304 с.

Религия. Славянская мифология. Бесы. *Дом Солнца* [online]. [cit. 2012-06-18].
Dostupné z: <http://www.sunhome.ru/religion/15955>.

9 ANOTACE

Romana Horáková

Katedra slavistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Motiv sebevraždy v románu F. M. Dostojevského

Vedoucí bakalářské práce: doc., PhDr. Zdeněk Pechal, CSc.

Počet znaků: 89 234

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 25

Klíčová slova: F. M. Dostojevskij, motiv sebevraždy, sebevražda, vražda, ruská literatura, psychologický román, filozofický román, 19. století, Rusko.

Cílem práce bylo vymezit motivy sebevraždy v románu F. M. Dostojevského. Předmětem analýzy jsou romány *Zločin a trest*, *Běsi* a *Idiot*. Zabýváme se postavami: Rodion Romanovič Raskolnikov, Arkadij Ivanovič Svidrigajlov, Nastasja Filippovna Baraškovová a Alexej Nylič Kirillov. Motiv sebevraždy je zkoumán z několika hledisek: do jaké míry je ho možné oddělit od vraždy, typy sebevražd u Dostojevského, jaké důvody postavy pro sebevraždu mají, do jaké míry je tento motiv jiný než ostatní problémy díla, jaké místo má motiv sebevraždy/vraždy v díle Dostojevského, problematika dobrovolnosti a nedobrovolnosti sebevraždy.